

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

GIEDRĖ KULIŠOVIENĖ

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

**9-12 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ RENGIMAS KARJERAI
MULTIKULTŪRINĖJE APLINKOJE**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. Asta Širiakovienė

Šiauliai, 2009

Darbas originalus.....Giedrė Kulišovienė
(parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
TERMINŲ ŽODINĖLIS.....	6
ĮVADAS.....	8
1. MOKSLINĖS, PEDAGOGINĖS IR PSICHOLOGINĖS LITERATŪROS APŽVALGA.....	12
1.1. Profesinės karjeros planavimo sąvokos.....	12
1.1.1. Asmenybė ir karjera.....	12
1.1.2. Karjeros samprata	16
1.1.3. Karjeros ugdymas	17
1.1.4. Mokykla ir asmenybės auklėjimas	20
1.2. Profesijos pasirinkimą lemiantys veiksniai.....	23
1.3. Profesinio informavimo ir orientavimo teoriniai aspektai.....	26
1.3.1. Profesinio konsultavimo ypatumai	28
1.3.2. Profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai	29
1.4. Multikultūrinės aplinkos samprata	32
1.5. Multikultūrinis ugdymas ir mokykla.....	34
2. MOKINIŲ POŽIŪRIS Į RENGIMĄSI KARJERAI.....	37
2.1. Tyrimo bazė, imtis ir metodika.....	37
2.2. Tiriamųjų demografinė charakteristika.....	39
2.3. 9 – 12 klasių mokinių anketinės apklausos duomenų analizė.....	42
IŠVADOS.....	64
REKOMENDACIJOS.....	66
LITERATŪRA.....	67
PRIEDAI.....	71

Santrauka

Temos pavadinimas: 9-12 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ RENGIMAS KARJERAI MULTIKULTŪRINĖJE APLINKOJE.

Tyrimo aktualumas. Žmogus yra svarbiausias karjeros kūrėjas, realizuotojas ir vertintojas. Karjera yra nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybinės kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį (Gumuliauskienė, 2002). Multikultūrinės aplinkos įtaka mokinių rengimuisi karjerai yra aktuali ir daugumą pedagogų dominanti problema, tačiau darbų šia tema stokojama.

Tyrimo objektas. Moksleivių rengimas karjerai multikultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad mokymasis multikultūrinėje aplinkoje turi įtakos plečiant jaunuolių tarptautinio mobilumo galimybes renkantis studijas.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti mokinių rengimosi karjerai galimybes multikultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti asmenybės įtaką karjeros rinkimuisi.
2. Išanalizuoti karjeros ugdymo bei profesijos rinkimosi teorines prielaidas.
3. Išsiaiškinti 9 – 12 klasių mokinių rengimosi karjerai mokykloje galimybes.
4. Palyginti moksleivių rengimąsi karjerai multikultūrinėje ir monokultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologiją sudaro humanistinė asmenybės teorija (Maslow, 1970). Jos atstovai teigia, jog asmenybė siekdama savirealizacijos nuolat auga ir vystosi. Kiekvieno individo asmenybėje glūdi vidinis mokymosi poreikis, noras pažinti, tobulinti save, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save ne tik asmeniniame, bet ir profesiniame gyvenime.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas buvo atliktas 2008m. lapkričio – gruodžio mėn. Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje, Joniškio M. Slančiausko gimnazijoje bei Rygos 62 vidurinėje mokykloje. Tyrime dalyvavo 193 respondentai. Mokinių anketa sudaryti iš 17 klausimų.

Darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka, summary, įvadas, pagrindinių sąvokų sąrašas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (64 šaltiniai) ir 7 priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 8 lentelės ir 14 paveikslų. Bendra darbo apimtis - 85 puslapiai.

Išvados. Moksleiviai, besimokantys Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje, gali įgyti profesiją tiek Latvijos, tiek Lietuvos aukštosiose mokyklose, nes jie moka kelias kalbas. Praktika rodo, kad kasmet keli jaunuoliai pradeda studijas Lietuvoje. Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, kad

mokymasis multikultūrinėje aplinkoje turi įtakos plečiant jaunuolių tarptautinio mobilumo galimybes renkantis studijas.

Summary

Theme title: PREPARING STUDENTS IN FORMS 9-12 FOR CAREER DEVELOPMENT IN MULTICULTURAL ENVIRONMENT.

The relevance of the study. Man is the main creator, enabler, and the evaluator of career. Career is a continuous personal development and the method of self-expression, qualitative change optimistic perspective, direction and purpose (Gumuliauskienė, 2002). Multicultural environment influences students' readiness for work and the majority of teachers are interested in this issue, which should be taken more seriously in consideration.

Object of investigation. School students' career training in multicultural environment.

Study hypothesis. It is likely that the multicultural learning environment has an impact on expanding the international mobility of young people choosing a university.

Aim of the study. Clarify the students' preparation for career opportunities in multicultural environment.

Objectives of the study:

1. Clarify the influence of personality in the choice of career.
2. Analyze the training for career and professional theoretical assumptions.
3. To clarify the opportunities in career for forms 9 – 12.
4. Compare student's preparation for careers in multicultural and monocultural environment.

Research methodology. The study methodology consists of human personality theory (A. Maslow (1979). Its representatives claim that the person is constantly growing and developing. Person needs self-education, the desire to know, to improve himself, to disclose his potential powers, to realize personal and professional life.

Investigation and organization. The study was conducted in 2008. November – December in Riga Lithuanian Secondary School, Jonishkis M. Slanchiausko school and secondary school 62 in Riga. Study included 193 respondents. Questionnaire consists of 17 questions.

Work structure. Master's paper consists of summary, introduction, list of key terms, 2 sections, conclusion, recommendations, bibliography (64 sources) and 7 appendices. Studies are illustrated by eight tables and 14 paintings. Total volume - 85 pages.

Conclusion. Students of Riga Lithuanian secondary school can study in Latvian as well as in Lithuanian higher education establishments, because they know both languages. Practice shows that the annual numbers of young people start education in Lithuania. Study confirmed the hypothesis that a multicultural learning environment has an impact on expanding the international mobility of young people choosing a university.

TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Asmenybė – tai kiekvienam būdinga savita mąstysena, jausena ir veikseną (Myers, 2000).

Gebėjimas – tai fizinė ir psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą L. Jovaiša (1993).

Globalizacija – didžiųjų monopolijų ir kai kurių šalių tarptautinės politikos aspektas, kai pasauliniu mastu stengiamasi įgyvendinti naujausius ekonomikos, švietimo, kultūros laimėjimus siekiant palengvinti ir modernizuoti visų sričių žmonių gyvenimą (Jovaiša, 2007).

Karjera – (pranc. *carrière* – veikimo dirva, sritis) 1. greitas ir sėkmingas kilimas tarnyboje, visuomeninėje, mokslo veikloje; pasisekimas gyvenime; 2. veiklos rūšis, pvz., artisto (Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2001).

Pašaukimas – asmenybės santykis su kuria nors darbo rūšimi, pasireiškiantis siekiu visą gyvenimą dirbti darbą. Šį santykį lemia motyvacijos, sugebėjimų ir charakterio bruožų vienovė, kurią žmogus suvokia kaip tinkamumą sėkmingai dirbti tam tikrą darbą, teikiančią asmeninę laimę (Jovaiša, 2007).

Polinkis – gabumo rodiklis. Polinkių nustatymas leidžia prognozuoti asmenybės veiklos kryptingumą. Vaikų polinkiai kinta, todėl būtina stebėti jų kitimo tendencijas, jas tirti, analizuoti ir ieškoti pokyčių ryšio. Bendrų požymių radimas padeda atskleisti pastovias asmenybės savybes (Jovaiša, 2007).

Profesija - sąmoningai, pvz., remiantis polinkiais ir sugebėjimais laisvai pasirinktas, ilgalaikiam gyvenimui išmoktas darbas, kuris tuo pačiu laiduoja pragyvenimo sąlygas – suteikia žmonių gyvenimui tvarkingumą ir vystimosi pagrindą (Laužackas, 2005).

Profesinis pasirinkimas – tai individualus mokinio apsisprendimas įsisąmoninus profesinio tinkamumo tam tikrai profesijai kriterijus ir žinant objektyvią informaciją apie turimas profesiskai reikšmingas savybes, tolesnes jų lavinimo ir ugdymo perspektyvas, praktiškai išbandant savo pasiryžimą ir išgales sėkmingai dirbti (Beresnevičienė, 1995).

Profesinis informavimas – tai mokinių supažindinimas su profesijomis ir profesinio mokymo įstaigomis. Profesinis informavimas yra sudedamoji profesinio orientavimo sistemos dalis, teikianti mokiniams, ekonomikos, socialinių, pedagogikos, psichologijos, medicinos ir kitokių žinių apie profesijas ir jų įsigijimo būdus, būsimojo darbo turinį (Beresnevičienė, 1995).

Profesinis orientavimas – tai daugelio aspektų kompleksinė problema, įeinanti į socialinių procesų mokslinio valdymo, visapusiško jaunos kartos auklėjimo, racionalaus darbo išteklių paskirstymo,

žmogaus gyvenimo kelio pasirinkimo, jo profesinės adaptacijos ir profesinio meistriškumo kėlimo sritį (Bartnikienė, 1989).

Profesinis konsultavimas – specialiai organizuota veikla, padedanti asmenims išsirinkti profesiją, atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos bei profesinio mokymosi galimybes (Laužackas, 1996).

Rengimasis karjerai – nuolatinis žmogaus saviugdos procesas, kurio metu įgyjama bei tobulinama sėkmingam karjeros vystymui būtina kompetencija (Stanišauskienė, 2004).

Ugdymas – asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant su aplinka bei žmonijos

Vertybė – asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai atitinkančius materialinius, kultūrinius ar dvasinius asmenybės poreikius (Jovaiša, 2007).

Ivadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas

Šiuolaikiniame pasaulyje žmonės keičia profesijas, darbus tris, keturis ar netgi daugiau kartų per savo gyvenimą. Neįmanoma visko išmokyti ir išmokti, tačiau įmanoma išugdyti žmones gebančius mokytis visą gyvenimą, kritiškai mąstančius ir priimančius sėkmingus asmeninio bei profesinio gyvenimo sprendimus.

Įsiliejus į Europos šalių bendriją išgyvenami dideli emociniai ir ekonominiai pokyčiai, kinta socialinio gyvenimo sritys, tarp kurių labiausiai išsiskiria darbo pasaulio kaita. Kinta ir tradicinis santykių, susiklosčiusių darbo rinkoje, suvokimas, žmonių darbinė veikla, profesinės karjeros raiška. Padėtis ir vaidmuo visuomenėje tampa labai svarbūs. Daugeliui žmonių darbas tapo svarbiausiu veiksmu, apibūdinančiu gyvenimo kokybę, tenkinančiu beveik visus jų poreikius. Formuojasi šiuolaikinės asmenybės, gebančios kurti ir įgyvendinti savo karjeros strategijas. Karjera atspindi, kaip žmogus prisitaiko prie socialinės aplinkos (Gumuliauskienė, 2002). Žmogus patirdamas sėkmę profesinėje veikloje, vis labiau atskleidžia savo turimas žinias, patyrimą ir įgūdžius, pats vertina savo darbo rezultatus.

Karjera yra nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos procesas. Žmogus vysto savo karjerą individualioje bei socialinėje sferoje, todėl jo ateitis priklauso nuo individualių pastangų, asmeninių sugebėjimų, tiek nuo jų supančios, o kartu ir įtakojančios aplinkos.

V. Stanišauskienės (2000) teigimu, rengimasis karjerai, apibrėžiamas kaip nuolatinės žmogaus saviugdos procesas, kurio metu įgyjama bei tobulinama sėkmingam karjeros vystymuisi būtina kompetencija.

Karjerą sėkmingai pasiekti galima tik turint tam tikrų asmeninių (savęs pažinimas), socialinių (geri santykiai su aplinkiniais), edukacinių (gebėjimai, skatinantys žmogų save ugdyti), profesinių (susijusių su darbine žmogaus veikla) savybių (Gumuliauskienė, 2002).

Žmogus yra svarbiausias karjeros kūrėjas, realizuotojas ir vertintojas. Karjera yra nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybinės kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį. Užimtumo visą gyvenimą siekiai turi tapti viso gyvenimo užimtumo gebėjimų tobulinimo siekiais.

R. Kučinskienė (2003) teigia, kad karjera susijusi su mokymuisi visą gyvenimą, jo galimybė ir sėkmė daugiausia priklauso nuo profesinės veiklos pobūdžių, šeimos ir kt. vaidmenų atlikimo sėkmingumo.

Profesijos rinkimosi problema vienokiu arba kitokiu aspektu tyrinėjama nuo seno. Šiandien profesijos rinkimosi problemai spręsti vadovaujamosi įvairiomis teorijomis: vystymosi, savivokos D. E. Super (1961, 1962), tipologijos J. Holland (1973), socialinio išmokimo J. Krumboltz (1979, 1990), profesijų aspiracijų L. Gottfredson (1981), prisitaikymo prie darbo R. Dawis (1984, 1992). Šią problemą analizavo ir tebeanalizuoja Lietuvos mokslininkai: K.Paltarokas (1928), A. Gučas (1937), J. Laužikas (1937, 1969, 1972), P. Maldeikis (1939), H. Galkytė (1977), S. Gudelis (1983), L. Jovaiša (1975, 1981, 1998), B. Jatautaitė (1993), R. Laužackas (1998), K. Pukelis (2004) ir kt.

Apie ugdymo karjerą rašė Lietuvos mokslininkai R. Kučinskienė (2000), V. Stanišauskienė (1997), N.Večkienė (2000).

Pašaukimo santykį su darbu, jo identifikavimą ir ugdymą nagrinėjo mokslininkai: A. Gučas (1937), J. Kavaliauskienė (2001). Asmenybės ir profesijos raišką, profesinį konsultavimą nagrinėjo L. Jovaiša (1981, 1999). Profesijos rinkimosi teorijas – R. Laužackas (1999), B. Pociūtė (1998). Darbinio ir profesinio apsisprendimo problemas nagrinėjo D. Beresnevičienė (1990, 2002), B.Jatautaitė (1993), R. Petrauskaitė (1996).

Profesijos pasirinkimas yra aktuali problema, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninė gerovė. Svarbu, kad šis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog adaptacija darbo pasaulyje ir asmenybės vidinė harmonija priklauso nuo tinkamo apsisprendimo. Dabar, kai jaunimui susidaro vis didesnės galimybės laisvai pasirinkti profesiją, tuo pačiu padidėja jaunosios kartos individualios kompetencijos ir asmeninės atsakomybės reikšmė.

Multikultūrinis požiūris į švietimą siekia atspindėti realybę, o ne vien reprezentuoti limituotą monokultūrinę realybės perspektyvą kaip vienintelę, svarbiausią ir realiausią dominuojančiai visuomenės grupei. Tikrasis multikultūriškumas yra realizuojamas kokybišku visų moksleivių ugdymu, nepaisant jų kultūrinės kilmės (Le Roux, 2002).

Šiandieninės mokyklos tikslas – rengti moksleivius funkcionuoti sociokultūriškai įvairioje aplinkoje. Jaunuoliai turi išmokti gyventi ir dirbti įvairiomis sociokultūrinėmis sąlygomis.

Multikultūrinės aplinkos įtaka mokinių rengimuisi karjerai yra aktuali ir daugumą pedagogų dominanti problema, tačiau darbų šia tema stokojama.

Tyrimo objektas. Moksleivių rengimas karjerai multikultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad mokymasis multikultūrinėje aplinkoje turi įtakos plečiant jaunuolių tarptautinio mobilumo galimybes renkantis studijas.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti mokinių rengimosi karjerai galimybes multikultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti asmenybės įtaką karjeros rinkimuisi.
2. Išanalizuoti karjeros ugdymo bei profesijos rinkimosi teorines prielaidas.
3. Išsiaiškinti 9 – 12 klasių mokinių rengimosi karjerai mokykloje galimybes.
4. Palyginti moksleivių rengimąsi karjerai multikultūrinėje ir monokultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologiją sudaro humanistinė asmenybės teorija (A. Maslow, 1970). Jos atstovai teigia, jog asmenybė siekdama savirealizacijos nuolat auga ir vystosi. Kiekvieno individo asmenybėje glūdi vidinis mokymosi poreikis, noras pažinti, tobulinti save, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save ne tik asmeniniame, bet ir profesiniame gyvenime.

Psichologas A. Maslow (1970) - sukūręs hierarchinę motyvacijos teoriją, apibrėžia jo esmę, kad žmogus yra orientuotas į savęs aktualizavimą, saviraišką. Savęs aktualizavimas vyksta kai patenkinami pagrindiniai ir žemiau esantys poreikiai.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros analizė.

Empiriniai: klausimynas skirtas bendrojo lavinimo Lietuvos ir Latvijos mokyklų mokiniams, skirtas išsiaiškinti jų požiūrį į karjeros rinkimosi galimybes multikultūrinėje aplinkoje. (Anketinė apklausa).

Statistiniai: anketinių duomenų statistinė analizė, tyrimo duomenų grupavimas, apibendrinimas ir lyginimas, grafinis duomenų pavaizdavimas, pasitelkus Windows Microsoft Excel ir SPSS programinę įrangą atlikta kiekybinė ir kokybinė aprašomoji statistinė analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas buvo atliktas 2008m. lapkričio – gruodžio mėn. Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje, Joniškio M. Slančiausko gimnazijoje bei Rygos 62 vidurinėje mokykloje. Tyrime dalyvavo 193 respondentai. Mokinių anketa sudaryti iš 17 klausimų.

Darbo etapai:

1. Mokslinės literatūros, susijusios su profesinio rengimo, konsultavimo bei informavimo studijavimas, analizavimas.
2. Anketų sudarymas, siekiant išsiaiškinti moksleivių požiūrį į karjeros rengimosi galimybes multikultūrinėje aplinkoje.
3. 2008 m. lapkričio – gruodžio mėn. atliktas tyrimas.

- 3.1. Lapkričio mėn. 11-15 d. apklausti 54 mokiniai Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje.
  - 3.2. Lapkričio 17-20 d. apklausti 60 mokleivių Jonišio Mato Slančiausko gimnazijoje.
  - 3.3. Gruodžio 1-3 d. apklausti 79 mokiniai iš Rygos 62 vidurinės mokyklos.
4. Tyrimo rezultatų analizė, išvadų formavimas ir rekomendacijų parengimas.

Darbo naujumas/reikšmingumas

Švietimo sistema iš esmės yra orientuota į mokinių pagarbos kitam asmeniui ir tolerancijos kitokioms grupėms (nei konkretus žmogus priklauso), gebėjimo suprasti kitų ir savo kilmę bei vertybes ir tradicijas, ugdymą. Vienas iš šešių pagrindinių ugdymo uždavinių Lietuvoje - sudaryti mokiniams sąlygas įgyti sociokultūrinio raštingumo pagrindus, padėti išsiugdyti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją reikalingą sėkmingam išskylančių asmeninio bei socialinio gyvenimo klausimų sprendimui (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003, p. 8).

Svarbus švietimo kaitos, kultūros institucijų modernizavimo uždavinys – suteikti žinių pagrindus besimokančiai visuomenei. Bendromis kultūros ir švietimo politikos pastangomis būtina pasiekti, kad informacijos šaltiniai būtų prieinami kiekvienam gyventojui. Valstybinio švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatuose pabrėžiamas ypatingas dėmesys asmens patriotizmo, jo pilietinio, kultūrinio ir tautinio tapatumo ugdymui (Žin., 2003, Nr. IX-1700).

Darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka, summary, įvadas, pagrindinių sąvokų sąrašas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (64 šaltiniai) ir 7 priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 8 lentelės ir 14 paveikslų. Bendra darbo apimtis - 85 puslapiai.

1. MOKSLINĖS, PEDAGOGINĖS IR PSICHOLOGINĖS LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Profesinės karjeros planavimo sąvokos

1.1.1. Asmenybė ir karjera

Asmenybė – vidinių žmogaus savybių visuma, lemianti jo veiklą ir elgesį, savarankiškumą ir atsakingumą. Savarankiškumui bręsti būtina laisvė, atsakingumui – pagarba kito laisvei. Aukščiausia savarankiškumo išraiška – kūrybingumas, atsakingumo – dorovinis elgesys. Asmenybę reikia ugdyti plėtojant mąstymo ir praktinės veiklos savarankiškumą ir atsakingumą. Ypatingą reikšmę turi vertybinės motyvacijos formavimas, kad moksleivis taptų dvasingas, socialiai aktyvus, doras. Nepriekaištingas dorovinis elgesys būdingas subrendusiai asmenybei (Jovaiša, 2007).

Asmenybė – tai kiekvienam būdinga savita mąstysena, jausena ir veikseną (Myers, 2000).

Asmenybė – pati turtingiausia ir giliausia socialinė kokybė, kas primena žmogui apie jo individualumą. Nėra dviejų vienodų asmenybių, nes nėra tokių žmonių, kurių socialinė patirtis ir autobiografija būtų identiška (Liegeniece, 1999).

Žmogus gimsta kaip biosocialinė būtybė, jo prigimtyje glūdi socialumas, objektyviau žvelgiama į jo prigimtį. Tada žmogus suprantamas kaip tam tikra visybė, bet ji dar neišreikštia jo esmės. Sąmoningas veiklumas – esmingas žmogaus požymis, kylantis iš protingos jo prigimties. Protas teikia galimybę mąstyti, o mąstymas – rinktis geriausius veiklos variantus, numatyti ateitį, jei reikia, kuo nors rizikuoti, bandyti (Jovaiša, 1999).

J. Albrechtas (2005) pabrėžia, kad šiuolaikinė asmenybė suvokiamas žmogus, kuris yra sąmoningos, aktyvios veiklos subjektas. Asmenybės sąvoka yra nevienalytė. Asmenybė tai:

- pavienis žmogus, kaip individualybė, sąmoningos veiklos ir santykių subjektas, kuriantis, atgaminantis ir keičiantis socialinę realybę;
- socialiai reikšmingų ir unikalių individualių bruožų, santykinai nekintanti sistema, apibūdinanti individą, formuojama socializacijos procese ir yra individualios patirties bei socialinio tarpusavio poveikio produktas;

- individas, pasižymintis nepaprastomis savybėmis, galintis daryti įtaką visuomenei ir istorijai;
- individas, esantis bendrojo dėmesio centre dėl savo užimamos socialinės pozicijos ir atliekamo socialinio ir profesinio vaidmens.

Pasak L. Jovaišos (1999) šiuolaikinis žmogaus individas, suformuotas dabarties materialinės ir dvasinės situacijos, dalyvauja tautos ir visuomenės gyvenime kaip savas grupės narys. Individas yra ne tik savarankiška atskira būtybė, bet ir savo epochos, savo tautos, visuomenės raidos padaras.

A. Maslow (1970) teigia, kad save aktualizuojantis žmogus geba save laikyti tokiu, koks jis yra iš tikrųjų, nes jaučiasi atsakingas, demokratiškas, kūrybiškas ir atviras naujam potyriui.

Pereidamas iš paauglystės į suaugusio žmogaus amžių, asmuo įgyja tam tikrą vertybių sistemą ir prisiima atsakomybę už tolimesnę savo asmenybės raidą. Susiformavusi asmenybės pozicija lemia jos mąstymą ir elgesį. Įsitvirtina ir galimi sąmoningi sprendimai.

Sprendimo priėmimo modelis yra panašus tiek renkantis profesiją, tiek mokymosi kryptį. Yra kelios grupės veiksnių, kurie lemia individo pasirinkimą.

- Socialinius-ekonominius veiksnius sudaro gyvenamoji aplinka, socialinė, ekonominė bei kultūrinė šeimos padėtis, mokslo ir technikos pažanga, bendra ekonominė situacija, uždarbis ir kt.
- Pedagoginiai veiksniai – tai ugdymas (kryptingas lavinimas pamokų metu, papildomojo ugdymo užsiėmimai, užmokyklinė bei visuomeninė veikla) ir jo rezultatai (žinios, gebėjimai, vertybės).
- Psichologiniai veiksniai – tai poreikiai, interesai, polinkiai, bendrieji ir specialieji gebėjimai, intelektas, charakteris, vertybinės orientacijos.

Kiekvienam pasirinkimui yra dvi būtinos sąlygos:

- Visapusiška informacija apie profesijas ir galimybes ją įgyti, tolimesnio mokymosi sąlygas;
- Savęs pažinimas ir įvertinimas.

Asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas visų amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui (Maslow, 1970).

Pagal L. Jovaišą (1999), šiandien kalbama apie profesinę dinamiką: vyksta spartus specialybių, profesijų, darboviečių, kvalifikacijų kitimas. Taigi rinktis tenka visą gyvenimą, jam (individui)

pagalbos reikia taip pat per visą gyvenimą . Permanentinį (arba biodromini – vykstanti visa gyvenima) profesinį konsultavimą L.Jovaiša (1999) suskirsto į etapus:

- pradinis profesinio konsultavimo etapas apima darželių ir bendrojo lavinimo mokyklų auklėtinius;
- antrasis profesinio konsultavimo etapas apima profesinio mokymo įstaigų auklėtinius, jaunas žmones, jau pasirinkusius profesiją;
- trečiasis profesinio konsultavimo etapas apima darbuotojų konsultavimą.

Z. Bartnikienė (1989) teigia, kad profesija riboja asmenybės veiklos sferą, ją specializuoja ir sudaro sąlygas atitinkamų gebėjimų, interesų, polinkių ir kitų asmenybės savybių vystymuisi, kita vertus, visuomeninis darbo pobūdis, mokslo bei technikos pažanga reikalauja, kad darbuotojas harmoningai derintų fizinį ir protinį darbą.

H. Galkytė (1977) pažymi, kad gebėjimas įvertinti savo galimybes renkantis profesiją – tai mokėjimas analizuoti savo tinkamumą tam tikrai profesijai, remiantis savęs pažinimu ir reikalavimais, kuriuos kelia ši profesija.

Karjera yra vienas svarbiausių asmenybės savimonės, savivertės, savigarbos, saviraiškos, socialinio statuso ir gyvenimui reikalingų pajamų šaltinis (Kučinskienė, 2003).

Plėtodamas asmenybės ir profesijos suderinamumo idėją, J. Holland (1973) pastebėjo, kad žmogus stengiasi pasirinkti darbą, atitinkantį jo asmenines savybes. Šio mokslininko pateikta tipologija, aprašanti šešias pagrindines asmenybės orientacijas ir jų įtaką profesijos pasirinkimui, gali padėti suprasti individo karjeros kryptį, darbinės veiklos raidą, pasitenkinimą ja, aspiracijas ir pasiekimus (žr.1 lentelę).

1 lentelė

J. Holland asmenybės orientacijos ir jų ryšis su profesija

Orientacija	Ypatumai
Realistinė	Pirmenybę teikia veiklai, apimančiai tikslų, tvarkingą arba metodišką objektų, įrankių, įrangos arba gyvūnų valdymą. Turi fizinio darbo, mechaniko, elektriko, žemės ūkio, techniko gebėjimų. Save laiko praktiku ir konservatyviu, turinčiu techninių ir sportinių, bet ne socialinių įgūdžių. Vertina tai, kas konkrečiu, apčiuopiama, pavyzdžiui, materialų atlyginimą už pasiekimus. Vengia kontaktų su žmonėmis. Profesijos: dailidė,

	sunkvežimio vairuotojas...
Tyrinėtojo	Teikia pirmenybę veiklai, kuriai būdinga stebėjimas, simboliškumas, sistemingas ir kūrybiškas fizinių, biologinių ir kultūros reiškinių tyrinėjimas. Turi gabumų mokslui ir matematikai. Save laiko turinčiu mokslininko sugebėjimų, intelektualiu, skeptišku, analitišku, neturinčiu vadovavimo įgūdžių, vertina mokslą, žinias ir jų plėtimą. Vengia vaidmenų, kuriems reikalingos įtikinėtojo arba prekiautojo savybės. Profesijos: psichologas, mikrobiologas...
Meniška	Pirmenybę teikia neapibrėžtai, laisvai nesisteminei veiklai, apimančiai meno formų arba objektų kūrimą. Turi meninės kalbos, dailės, muzikos, aktorinių arba rašytojo gabumų, tačiau neturi klerko arba verslininko įgūdžių. Save laiko originaliu, išraiškingu, nestandartišku, nepriklausomu. Vertina kūrybinę raišką. Vengia rutinos ir prisitaikymo. Profesijos: kompozitorius, dizaineris...
Socialinė	Teikia pirmenybę veiklai, susijusiai su pagalba kitiems, mokymu, gydymu, švietimu arba ugdyimu. Sugeba bendrauti, tačiau stokoja fizinio arba techninio darbo įgūdžių. Save laiko empatišku, kantriu, paslaugiu, suprantančiu kitus, sugebančiu mokyti, bet neturinčiu gabumų techniniam ir moksliniam darbui. Vertina etinę, socialinę, visuomeninę veiklą. Vengia mechaniško ir techninio darbo. Profesijos: mokytojas, dvasininkas...

Vadovo	Teikia pirmenybę vadovavimui, įtikinėjimui. Turi vadovavimo, bendravimo ir įtikinėjimo gabumų. Stokoja gabumų moksliniam darbui. Save suvokia kaip populiarų, visuomenišką, pasitikintį savimi, agresyvų, turintį vadovavimo ir iškalbos gabumų, bet neturintį mokslininko sugebėjimų. Vertina materialinę ir socialinę padėtį. Vengia mokslinių ir intelektualinių temų. Profesijos: vadyba, prekyba...
Tradicinė	Mėgsta veiklą, apimančią tvarkos, šablonų, standartų nustatymą ir palaikymą, pavyzdžiui, dokumentų, duomenų tvarkymą, verslo dokumentų ir duomenų apdorojimo įrangos valdymą. Pasižymi kanceliariniais skaičiavimo ir sisteminio verslo įgūdžiais, stokoja meninių gebėjimų. Save laiko prisitaikančiu, tvarkingu, turinčiu kanceliarinių ir skaičiavimo gabumų. Vertina ekonominius ir komercinius pasiekimus, valdžią. Vengia neapibrėžtos ir nestructūruotos veiklos. Profesijos: buhalteris, redaktorius...

1 lentelės tęsinys

1.1.2. Karjeros samprata

Šiuolaikinė karjera netapatinama su profesija. Profesija paprasčiausiai yra kontekstas, kuriame rutuliojasi individo karjera. Juolab, kad nuolat kintančiame šiandienos darbo pasaulyje žmogus savo karjeros kelyje retai teapsiriboja viena profesija. Jų šiuolaikinio žmogaus gyvenime yra ne viena, o dvi ar kelios, geriausiai atitinkančios konkretaus jo gyvenimo etapo interesus ir galimybes (Kučinskienė, 2003).

Bendriausia karjeros samprata kildinama iš lotyniškojo „carraria“, reiškiančio žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą, arba iš prancūziško „carriere“, įvardijančio veikimo dirvą, sritį, profesiją. Karjeros ištakos yra istorinė žmogaus santykio su savo gyvenimu ir darbine veikla kaita – išaugę siekinta patenkinti ne tik žemesnius, bet ir aukštesnius poreikius, kelti ir realizuoti ne tik artimiausios ateities, bet ir vidutinės bei ilgalaikės perspektyvos tikslus, vis didesnę reikšmę teikiant savo profesinės veiklos ir gyvenimo kokybei, sėkmingumui, pasitenkinimui (Vaitkevičiūtė, 2001).

Karjera – (pranc. *carrière* – veikimo dirva, sritis) 1. greitas ir sėkmingas kilimas tarnyboje, visuomeninėje, mokslo veikloje; pasisekimas gyvenime; 2. veiklos rūšis, pvz., artisto (Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1989).

Amerikietis D. Super (1980) vienas iš pirmųjų į mokslinę vartoseną įtraukė karjeros terminą, apibrėždamas jį kaip žmogaus gyvenime atliekamų įvairių vaidmenų, darbovietėse užimamų pareigų, pakopų, lygmenų visumą. Karjera, jo manymu, apima penkių pagrindinių socialinių vaidmenų (besimokantysis, darbuotojas, šeimos narys, bendruomenės narys, pramogautojas) prisiėmimą ir atlikimą mokykloje, darbe, šeimoje, bendruomenėje ir laisvalaikio metu žmogaus gyvenime.

R. Kučinskienė (2003) teigia, kad karjera susijusi su mokymuisi visą gyvenimą, jo galimybė ir sėkmė daugiausia priklauso nuo profesinės veiklos pobūdžių, šeimos ir kt. vaidmenų atlikimo sėkmingumo.

Karjera – tai individualus tobulėjimas sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi ir pozityvus jos vertinimas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriu (Gumuliauskienė, 2002).

R. Kučinskienė (2003) mano, kad karjera yra integrali kokybiškai atliekamų per žmogaus gyvenimą socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų visuma. Ji yra viena svarbiausių asmenybės tapatumo, jos savigarbos ir saviraiškos, socialinio statuso ir gyvenimui reikalingų pajamų šaltinių. Karjera yra nuosekli visų individo užimamų profesinių pozicijų ir darbo vietų seka, apimanti visą žmogaus darbinės veiklos istoriją.

1.1.3. Karjeros ugdymas

Ugdymas karjerai – tai integralių individo žinių, mokėjimų, įgūdžių bei nuostatų apie save ir darbo pasaulį bei elgsena jame įgijimo sistema, teigia R. Kučinskienė (2003).

Ugdymas, anot R. Kučinskienės (2003), yra asmenybinė ir socialinė vertybė. Ugdymo vertingumo kriterijus yra tai, kaip jis atsiliepia tos veiklos, į kurią orientuojamasi, reikalavimus (t.y. kiek parengia žmogų tai veiklai).

Būtinasis darbinis auklėjimas. Pažangiose valstybėse kuriamas integruotas darbinio auklėjimo modelis, kuriuo siekiama išugdyti bendruosius gebėjimus (problemų sprendimas ir kritinis

mąstymas, gebėjimas bendrauti bei nuolat mokytis). Pagrindiniu šiandieninio darbinio auklėjimo tikslu yra laikomas jauno žmogaus rengimas nuolatiniam mokymuisi (Paulionytė, 1999).

Anot, R. Kučinskienės (2000), darbinis auklėjimas pirmiausia turi padėti pagrindą nuostatoms, reikalingoms renkantis ir įgyjant profesiją, o ne specifinius įgūdžius.

V. Stanišauskienės (2000) teigimu, rengimasis karjerai, apibrėžiamas kaip nuolatinės žmogaus saviugdų procesas, kurio metu įgyjama bei tobulinama sėkmingam karjeros vystymuisi būtina kompetencija.

Ugdymo karjerai svarbiausias tikslas yra santykių tarp mokymosi ir darbo gerinimas, pabrėžiamas mokymo(si) procesas kaip pagrindinis intervencijos į karjeros vystymą būdas, o mokytojai – kaip svarbiausi šio proceso veikėjai (Kučinskienė, 2003).

Žmogus yra svarbiausias karjeros kūrėjas, realizuotojas ir vertintojas. Karjera yra nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybinės kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį. Užimtumo visą gyvenimą siekiai turi tapti viso gyvenimo užimtumo gebėjimų tobulinimo siekiais.

Vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių karjeros sėkmę bei pasitenkinimą darbu, yra žmogaus asmeninių savybių bei tam tikroje veiklos srityje keliamų reikalavimų dermė. Kiekvienas žmogus unikalus savo polinkiu rizikuoti, bendravimo stiliumi, humoro jausmu ir kitomis savybėmis. Tačiau tai, kas vienur bus vertinama kaip privalumas, kitur taps akivaizdžiu trūkumu. Pavyzdžiui, spontaniškas, nenusipėjamas elgesys netinkamas finansų srityje ar aviacijoje, tuo tarpu tarp menininkų ar šou versle ne tik toleruotinas, bet netgi gali būti naudingas (Jovaiša, 1999).

Labai svarbūs yra polinkiai. Polinkis – žmogaus kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas. Polinkiai kyla iš žmogui būdingo poreikio veikti, siekimo tobulinti veiklai būtinus sugebėjimus ir įgūdžius. Polinkiai dažniausiai yra gabumų plėtotės prielaida, tačiau kartais polinkiai ir gabumai nesutampa. Polinkiai turi esminės įtakos žmogaus karjeros kelio pasirinkimui, todėl svarbu laiku juos atskleisti.

Gebėjimai taip pat yra labai svarbūs renkantis profesiją. Gebėjimas – tai fizinė ir psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą (Jovaiša, 1993). Gebėjimo pedagoginis pagrindas – žinios, mokėjimai, įgūdžiai. Daugumą gebėjimų galima pritaikyti įvairiose veiklos srityse.

Renkantis karjeros kelią ypatingai svarbu išsivardinti savąsias vertybes, kaip esminį karjeros stimulą ar variklį.

Profesorius R. Laužackas (1999) teigia, kad profesijai ypač svarbūs jos kvalifikacinis parametras, nusakantis objektyvias veiklos sąlygas bei apibrėžiantis subjektyviąją, tai yra asmenybinių profesijos funkcijas. Kvalifikacija parodo profesijos reikalavimus išsilavinimui: visuma tų mokėjimų, kurių prireiks konkrečiose profesinėse veiklose. Kvalifikacija yra veidrodinis funkcionaliosios profesijos pusės atspindys. Ji reiškia žmogaus žinias, mokėjimą, sugebėjimą, įgūdžius, kurie dažniausiai įgaunami išmokimo būdu.

Labai svarbu teisingai pasirinkti savo kelią. Nuo pasirinktos profesijos priklauso ankstyvoji (pradinė) karjeros pakopa, kuri daro didelę įtaką tolesnei karjeros eigai. Nuo profesijos pasirinktinumo tinkamumo labai priklausys karjeros galimybės, sėkmė, pasitenkinimas ja ir savo gyvenimu, teigia R. Kučinskienė (2003).

Karjera visą žmogaus gyvenimą besitęsiantis procesas, reikalaujantis nuolatinės sąveikos tarp asmenybės ir jos veiklos konteksto dinamizmo. Nuolatinis mokymasis tampa gyvenimo norma.

Dirbti širdžiai mielą darbą yra didelė laimė, mokytis niekada nevėlu; svajonės turi savybę pildytis, o idėjos – materializuotis; kuo labiau esi užsiėmęs, tuo daugiau darbų atlieki.

Karjera – žmogaus gyvenimo kelias, kaip mes jį nueisime priklausau tik nuo mūsų. Mums gali padėti artimieji, draugai, bet atsakingi už savo ateitį esame patys.

Socialinė visuomenė visiems žmonėms sudaro sąlygas atskleisti savo gabumus, dirbti visuomenės labui, naudotis jos sukurtomis materialinėmis ir dvasinėmis vertybėmis. Ypatingas vaidmuo skiriamas mokyklai. Visapusiškai ir harmoningai ugdant asmenybę, mokykla turi skiepyti geriausias savybes ir įpročius, ruošti sąžiningai dirbti pagal sugebėjimus, sąmoningai išsirinkti profesiją (Jovaiša, 1978).

J. Guichard ir J. Lenz (2005) teigia, kad karjeros teorija skirstoma į septynis tyrimo metodus: veikimo teorijos; pačios konstrukcijos savimokslo; pereinamasis modelis; dinamikos įėjimo darbo jėgai; pasakojimas apie karjeros metodus; priėmimas šios dilemos ir identifikacija konstrukcijos. Visoms šioms teorijoms išskiriami trys bruožai: akcentas į kontekstą ir kultūros skirtumus; į saviugdą bei konstruktyvines perspektyvas.

1.1.4. Mokykla ir asmenybės ugdymas

Mokinys, kaip ir kiekvienas kitas žmogus, yra dvasinė, valinga, protinga, emocinė ir socialinė būtybė. Jis asmenybe tampa tada, kai pats aktyviai veikia ir reiškiasi kaip vientisa visybė, kai aplinkos ir savęs pažinimą jungia su išgyvenimais. Mokinio asmenybei būdingas aktyvumas ir veržlumas, pastangos pačiam išplėsti savo veiklos sritį, veikti plačiau, negu to reikalauja situacija ir padėtis. Asmenybės kryptingumas pasireiškia vis pastovesnė motyvų, norų, lūkesčių, tikslų, interesų ir įsitikinimų sistema (Butkienė, 1996).

V. Lepeškienė (1996) nurodo, kad norint, jog žmogus galėtų realizuoti savo galimybes, pirmiausia jis turi save gerai pažinti.

Pasak A. Maslow (1970), žmogus turi atrasti savo identiškumą, o kartu ir pašaukimą. Mokėjimas rinktis – viena iš esminių save aktualizuojančio žmogaus ypatybių. A. Maslow nuomone, tai labai bendra asmenybės ypatybė, pasireiškianti ir kasdieninėje nedidelėje veikloje, ir renkantis svarbius dalykus, pavyzdžiui, profesiją.

G. Butkienė (1996) teigia, kad žmogui ypač svarbu atskleisti savo dvasinę esmę, kad atrastų gyvenimo džiaugsmą. Savo gilumine prigimtimi visi žmonės lygiaverčiai. Aukščiausiąjį žmogaus vystymosi laipsnį sudaro saviuokla, natūralios paslaugos išvystyti savo gabumus ir visas kitas galias, viską, kas yra vertinga, gera, gražu, dora ir teisinga.

Z. Bartnikienė (1989) pažymi, kad polinkiai ir interesai yra bene stipriausi motyvai renkantis profesiją. Profesinis interesas suprantamas dvejopai: 1) kaip poreikis susipažinti su profesija ir ją tirti, 2) kaip ilgalaikis gilinimasis į ją dirbant.

Asmenybė pažįstama tik iš jos aktyvios veiklos. Joje atsiskleidžia asmenybės esmė. Asmenybė yra visybinė, savita, individo organizacija, pasireiškianti žmogaus aktyvumo kryptingumu, galimybėmis ir būdu (Jovaiša, 1993).

Svarbiausios vertybės yra laisvė (ja grindžiama ugdymo sistema sudaro geras galimybes individui prisitaikyti prie dinamiškos aplinkos, išsaugant savo savastį ir įgyvendinant savo siekius) ir socialinė atsakomybė (kiekvieno ir visų atsakomybės jausmo sambranda laikytina vienu svarbiausių žmonijos idealų). Šia vertybių ugdymo sistema grįstas ugdymas įgyja visuminį ir į asmenybę orientuotą pobūdį (Kučinskienė, 2003).

A. Baldinš (2001) pažymi, kad mokyklos ir šeimos pagrindinė užduotis visapusiškai padėti žmogui tapti asmenybe.

Pasirengimas rinktis profesiją prasideda vaikystėje. Paauglystėje kuriami gyvenimo planai, kuriose vieną svarbiausių vietų užima būsima profesija (Bartninkienė, Paurienė, 1989). Todėl profesijos pasirinkime svarbus vaidmuo atitenka jaunuolio amžiui. Paauglystės metais formuojasi aktyvus požiūris į aplinką, vystosi kūrybinis mąstymas, atsiskleidžia gebėjimai ir pradeda formuotis interesai vienai ar kitai veiklai. Tačiau pasirinkti profesiją ne taip lengva, tenka atsižvelgti į tam tikrus veiksnius: psichologinius, socialinius, ekonominius. Paauglys neretai gyvenimo planus grindžia svajonėmis apie kurią nors profesiją, kartais net neįsivaizduodamas būsimos profesinės veiklos (Bartninkienė, Paurienė, 1989). Siekiant savo gyvenimo konkretumo kai kurie moksleiviai pasirenka ne vieną profesiją, bet dvi ar daugiau, tuo pasirinkdami pagrindinę ir atsarginę profesiją, jei nepavyktų įgyvendinti realaus plano (Kregždė, 1988).

Karjera galima apibūdinti kaip nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos procesą. Žmogus vysto savo karjerą individualioje, socialinėje sferoje, todėl karjera priklauso tiek nuo individualių pastangų, asmeninių sugebėjimų, tiek nuo žmogų supančios, o kartu ir įtakojančios aplinkos.

Profesijos rinkimasis, karjeros projektavimas, ugdymas karjerai, profesinis konsultavimas ir orientavimas- tai vieni iš pagrindinių klausimų būtinų spręsti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose (Profesinio orientavimo strategija, 2003).

Pasirengimas profesinei karjerai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo - padėti suderinti moksleivio siekius ir galimybes bei juos pritaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Mokykloje moksleiviams reikia padėti kuo geriau pažinti save, išsiaiškinti, ką jie mėgsta, ko jie nori, kam turi pašaukimą. Mokykloje moksleiviai turi rasti poreikius ir galimybes atitinkančią veiklą ir ugdyti savo kūrybines galias. Šiandien ypač svarbu išmokyti jauną žmogų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo bei visuomenės gyvenimo problemas, padėti įgyti dalykinį ir kultūrinį raštingumą bei žinias ir gebėjimus savarankiškam gyvenimui, parengti tolesnėms studijoms, veiklai.

Lietuvos švietimo koncepcijoje vienas esminių pagrindinio ugdymo uždavinių – įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasiręsti tolesnėms studijoms ir profesinei veiklai. Svarbiausias profiline mokyklos uždavinys - padėti moksleiviui pasirinkti tinkamiausią jo polinkius, interesus ir gabumus atitinkantį ugdymosi kelią, sudaryti pagrįstą nuomonę dėl jam tinkamiausios tolesnės veiklos, t.y. profesijos bei karjeros pasirinkimo (Profesinio orientavimo strategija, 2003).

Mokykloje labai svarbu lavinti bendruosius gebėjimus. Bendrieji gebėjimai - tai universalūs gebėjimai, kurie užtikrina sėkmę įvairiose srityse, leidžia žmogui sėkmingai mokytis, dirbti, bendrauti ir bendradarbiauti, kritiškai mąstyti, savarankiškai spręsti problemas ir kt. Tai gebėjimų

tinkamų daugeliui profesinės veiklos sričių visuma, kuri būtina tobulėjančiam šiuolaikiniam žmogui. Žmogaus gabumai, jų tinkamas lavinimas ir ugdymas - profesinės karjeros sėkmės bei pasitenkinimo darbu garantas (Kučinskienė, 2003).

2 lentelė

Karjeros planavimo gebėjimų ugdymas įvairiais amžiaus tarpsniais

Ugdymo etapas	Karjeros planavimo gebėjimai	Atitinkamų gebėjimų ugdymas
Ikimokyklinis amžius	Asmeniniai, socialiniai	<ul style="list-style-type: none"> Savęs pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas: mokoma suvokti ir išreikšti savo jausmus, norus, bendrauti ir užsiimti veikla grupėje. Vaiko aktyvumo, iniciatyvumo, savarankiškumo, ir kt. savybių ugdymas.
Pradinis ugdymas (1-4 klasės)	Asmeniniai, socialiniai, mokymosi	<ul style="list-style-type: none"> Plėtojami asmeniniai gebėjimai, suteikiama žinių apie žmogų, gamtą, gimtąjį kraštą. Plėtojama bendravimo ir bendradarbiavimo patirtis. Ugdomi pirmieji gimtosios kalbos, skaitymo, rašymo, skaičiavimo įgūdžiai, gebėjimas reikšti mintis žodžiu ir raštu, ankstyvasis užsienio kalbos mokymasis.
Pagrindinis ugdymas (5-10 klasės): <ul style="list-style-type: none"> Adaptacijos laikotarpis (5-6 klasės) Žvalgymosi laikotarpis (7-8 klasės) Pasirinkimo 	Asmeniniai, socialiniai, mokymosi, profesiniai	<ul style="list-style-type: none"> Darbo pasaulio pažinimas. Veiklos planavimas ir organizavimas. Savęs pažinimas. Praktinės veiklos skatinimas, įvairių veiklos sričių išbandymas, apsisprendimas dėl profilio ir mokymosi pakraipos bei pasirengimas būsimai profesijai (9-10 klasė).

laikotarpis (9-10 klasės)		
Vidurinis ugdymas (11-12 klasės): • Apsisprendi mo laikotarpis	Asmeniniai, socialiniai, mokymosi, profesiniai	<ul style="list-style-type: none"> • Profesinio kryptingumo (motyvacijos) ir atitinkamų charakterio savybių ugdymas specialioje veikloje pagal individualų ugdymosi planą (pasirenkamieji dalykai, būreliai, projektai, renginiai) • Mokymosi turinio parinkimas ir pasirinkimas. Individulaus mokymosi plano sudarymas siejant jį su būsimomis studijomis ar profesiniu mokymusi.

2 lentelės tęsinys

Apibendrinant galima teigti, koks ypatingas bendrojo lavinimo mokyklos vaidmuo, todėl galimybių moksleivius ugdyti karjerai yra. Tam reikalinga mokyklos profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo programa.

1.2. Profesinį pasirinkimą lemiantys veiksniai

R. Laužackas (2005) profesiją apibūdina, kaip atitinkamomis žiniomis, gebėjimais (mokėjimais ir įgūdžiais) pagrįstos įmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio aprūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas.

Profesinis pasirinkimas – tai individualus mokinio apsisprendimas įsisąmoninus profesinio tinkamumo tam tikrai profesijai kriterijus ir žinant objektyvią informaciją apie turimas profesiskai reikšmingas savybes, tolesnes jų lavinimo ir ugdymo perspektyvas, praktiškai išbandant savo pasiryžimą ir išgales sėkmingai dirbti (Beresnevičienė, 1990).

Profesijos pasirinkimas – tam tikros profesinės veiklos srities pasirinkimas, atsižvelgiant į savo interesus, polinkius, galimybes bei darbo rinkos poreikius (Leonavičius, 1996).

L. Jovaiša (1993) pažymi, kad rinkimasis – sudėtingas psichinis veiksmas. Jis darosi itin painus, kad reikia rinktis neklystant, numatant galimus pasirinkimo padarinius. Rinktis ilgalaikį darbą,

nepažįstant savęs, - didelė klaida. Pirmiausia reikia padėti jaunimui pažinti save, savo santykius su kitais žmonėmis, žmonių tarpusavio santykius.

Profesijos ir savęs pažinimas – tinkamo būsimojo darbo išsirinkimo pagrindas. Mokyti pažinti save galima tik tada, kai gerai pažįstamas pats mokinys.

Pašaukimas nukreipia žmogų į praktinę veiklą. Mokyklos darbo sąlygomis prognozuoti mokinio būsimojo darbo sėkmę galima pagal jo veiklos rezultatus, pagal jo darbą.

D. Beresnevičienė (1995) teigia, kad profesijos pasirinkimas – nėra vienkartinis procesas, vykstantis tik tam tikru apibrėžtu laiku. Priešingai, profesijos rinkimasis apima daugelį profesijų atrankos bei atmetimo etapų, prasideda ankstyvoje vaikystėje ir baigiasi ankstyvoje paauglystėje. Paauglystėje pasirinkta profesija neretai vėliau, jau baigiant profesinio rengimo mokyklą, tampa nebepatraukli, net atgrasi. Profesiniai ketinimai dažnai kinta įsidarbinus pagal įgytąją specialybę ir net vėliau.

Sąmoningą profesijos pasirinkimą lemia daugelis veiksnių, tačiau vieni iš svarbesnių yra:

- 1) profesijų pažinimas;
- 2) savęs pažinimas;
- 3) santykio tarp profesijos reikalavimų ir savo išgalių adekvatus įvertinimas.

L. Jovaiša (1981) teigia, kad svarbus aspektas – profesijų tikrovės pažinimas. Profesijų tikrovę galime apibūdinti bent dviem bruožais:

- 1) visuomenės poreikis profesijoms;
- 2) profesijos reikalavimai žmogui.

Šiandieninė mokslo, technikos ir pramonės revoliucija reikalauja ne vieną kartą keisti ketinimus ir ateities planus, prisitaikyti prie jos poreikių. Todėl šių dienų gyvenimo sąlygomis žmogui reikia mokytis keisti ankstesnius savo sprendimus pasirinkimo atžvilgiu taip, kad būtų patenkinti individo ir visuomenės poreikiai. O tai įmanoma padaryti tik remiantis visapusišku savęs pažinimu ir profesijos reikalavimų žmogui pažinimu (Jovaiša, 1978).

Ugdant profesinius interesus, itin reikšmingas yra vaiko visuomeninės pareigos ir atsakomybė už savo darbo rezultatus formavimas, patriotinis auklėjimas. Tada interesai įgyja gilią prasmę jauno žmogaus asmenybei ir tampa svarbia gaire darbe ir asmeniniame gyvenime, palengvindami ir praturtindami veiklą, teigia L. Jovaiša (1985).

Z. Bartnikienė (1989) pažymi, kad profesijos rinkimasis nėra vienkartinis aktas, bet ilgalaikis procesas, turintis savo etapus ir apimantis įvairius žmogaus amžiaus tarpsnius. Jis apima pasirengimą rinktis profesiją, apsisprendimą, profesijos įgijimą ir įtvirtinimą. Profesijos pasirinkimą sąlygoja:

- 1) asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės;
- 2) asmenybės kryptingumas;
- 3) informacijos kiekis apie profesiją;
- 4) emocinis santykis su profesija;
- 5) socialiai skatuliai.

Pasak E. Pohl (2003) kiekviena profesija pirmiausiai priklauso nuo kompetencijos ir atlikto darbo.

D. Super (1990) išskyrė tris profesijos rinkimosi idėjas:

1. Bet kuris žmogus turi potencialios sėkmės ir pasitenkinimo galimybes įvairiose profesijose ir kad žmonės skirtingai tinka profesijoms, nes jų interesai ir gebėjimai vienoms profesijoms dera labiau negu kitoms.
2. „Aš“ idėjos samprata teigia, kad profesinis savivaizdis formuojasi vaikui stebint ir identifikuojantis su suaugusiu dirbančiu žmogumi.
3. Asmens metodai, veiklos stiliai, naudojami vienais gyvenimo etapais, bus jam parankūs ir kitais gyvenimo etapais.

Apibendrinant galima teigti, kad profesijos pasirinkimas labai svarbus gyvenimo momentas. Šiandieniniame pasaulyje profesijos rinkimasis tampa vienu svarbiausių jauno žmogaus gyvenimo procesų, kurio metu priimamas sprendimas, įtakosiantis tolimesnį gyvenimą. Nuo profesijos pasirinkimo priklauso būsimas darbas, pasitenkinimas gyvenimu, saviefektyvumu, gyvenimo stilius ir laisvalaikis, draugų ratas, padėtis visuomenėje.

Profesijos rinkimasis neatsiejamas nuo asmenybės. Nėra lengva pasirinkti profesiją, kasdien atsiranda naujos profesijos, o senos išnyksta, jaunam žmogui reikia spėti ne tik su tokiu greitai besikeičiančiu pasauliu, bet ir su savo asmenybės pokyčiais.

1.3. Profesinio informavimo ir orientavimo teoriniai aspektai

Kaip teigia D. Beresnevičienė (1995), profesinis informavimas – tai mokinių supažindinimas su profesijomis ir profesinio mokymo įstaigomis. Profesinis informavimas yra sudedamoji profesinio orientavimo sistemos dalis, teikianti mokiniams, ekonomikos, socialinių, pedagogikos, psichologijos, medicinos ir kitokių žinių apie profesijas ir jų įsigijimo būdus, būsimojo darbo turinį.

Pasak L. Jovaišos (1981), bendrojo lavinimo mokyklos profesinio orientavimo uždaviniai yra plėtoti moksleivių profesinę patirtį, ugdyti profesinį kryptingumą, formuoti tinkamus profesijos rinkimosi motyvus ir padėti įsitvirtinti pasirinktoje praktinės veiklos srityse.

Profesinis orientavimas (pranc. *Orientation professionell*) – tai kompleksinė pagalbos teorija ir praktika, kurios uždavinys – padėti tinkamai pasirinkti profesiją ir optimaliai panaudoti individualybės ypatumus profesiniame mokyme ir darbe (Jovaiša, 1985).

Profesinis orientavimas – tai daugelio aspektų kompleksinė problema, įeinanti į socialinių procesų mokslinio valdymo, visapusiško jaunos kartos auklėjimo, racionalaus darbo išteklių paskirstymo, žmogaus gyvenimo kelio pasirinkimo, jo profesinės adaptacijos ir profesinio meistriškumo kėlimo sritį (Bartnikienė, 1989).

R. Laužackas (2005) profesinį orientavimą apibūdina kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus bei darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui vystytis ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui.

L. Jovaiša (1985) pažymi, kad profesinio orientavimo sistemoje asmenybę stengiamasi pažinti šiomis kryptimis:

- 1) veiklos motyvacijos (poreikių, vertybių, interesų, veiklos planų bei ketinimų ir kt.);
- 2) fizinių ir dvasinių galimybių (išsivystymo, sveikatos, teorinės ir praktinės patirties, išsilavinimo ir darbo įgūdžių, gabumų bei sugebėjimų);
- 3) veiklos būdo (charakterio bei dorovinio, emocinio, valinio subrendimo, temperamento) tyrimu.

D. Beresnevičienės (1995) teigimu, profesinis informavimas turi laikytis tokių pagrindinių reikalavimų:

1. Supažindinti mokinius su profesijų įvairove, atsižvelgiant į jų amžiaus ypatybes, profesinę patirtį (vartoti mokiniams tik suprantamus žodžius, kalbėti aiškiai, logiškai, orientuotis į tai, ką jie jau žino, moka, ką yra dirbę, kiek mokiniams gali būti patraukli išorinė profesijos pusė, atkreipti dėmesį į nelabai reikšmingas profesijos savybes).

2. Atskleidžiant profesijos reikalavimus žmogui, aptarti, kurios temperamento ir charakterio ypatybės, kokie gebėjimai ir polinkiai padeda pasiekti geresnių darbo pagal ją rezultatų, kaip derėtų lavinti profesijai reikalingus gebėjimus.

3. Parodyti specialybės laimėjimus ir jos raidos perspektyvas, socialinius ir ekonominius ypatumus, smulkiai aptarti darbo pagal šią specialybę turinį.

4. Ypatingą dėmesį skirti toms profesijoms, kurios gyvybiškai svarbios tautos ūkiui, reikalingos jo ekologinėms, ekonominėms ir kitokioms problemoms spręsti.

5. Profesinis informavimas turi būti taip organizuojamas, kad skatintų mokinius rinktis profesiją, apgalvoti teigiamą ir neigiamą darbo poveikį žmogui, savirealizacijos perspektyvas.

Atsakingos už profesinį informavimą yra šios institucijos:

- Švietimo ir mokslo ministerija.
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
- Respublikiniai moksleivių techninės kūrybos rūmai.
- Miestų ir rajonų savivaldybės.
- Lietuvos darbo birža.
- Lietuvos darbo rinkos mokymo taryba.
- Švietimo informacinių technologijų centras.
- Profesinio informavimo taškai.
- Profesinio konsultavimo centrai.
- Bendrojo lavinimo mokyklos.
- Profesinės mokyklos.
- Aukštosios mokyklos.
- Kitos valstybinės ir privačios profesinio informavimo veiklą vykdančios institucijos.

Remiantis L. Jovaiša (1999), bene plačiausiai savo darbuose nagrinėjusio profesinio orientavimo, informavimo bei konsultavimo problemas Lietuvoje, galima teigti, kad profesinio orientavimo esmė suprantama dvejopai:

1. Kaip planingo darbo sistema rengiant paauglius sąmoningai rinktis profesiją.

2. Kaip pagalba asmenybei panaudoti savo individualybės ypatumus.

1.3.1. Profesinio konsultavimo ypatumai

Profesinis konsultavimas – pagalba mokiniui renkantis profesinio mokymo specialybę ar darbą, ištyrus asmenybės profesinį kryptingumą, pažangumą, sugebėjimus ir charakterį, nustačius jo tinkamumą profesiniam mokymuisi ir darbui (Jovaiša, 2007).

R. Laužacko (1996) nuomone, profesinės karjeros konsultavimas, kaip pagrindinė profesinės karjeros priemonė, yra specialiai organizuota veikla, padedanti išsirinkti profesiją, atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos bei profesinio mokymo galimybes. Profesinis konsultavimas remiasi darbo rinkos, profesijų tyrimų rezultatais bei profesinės psichologijos metodais.

L. Jovaiša (1985) teigia, jog konsultantui reikia būti kūrėju, kad jis galėtų kiekvienu individualiu atveju rasti efektyvų bendravimo ir konsultavimo būdą.

Profesinio ir psichologinio konsultavimo formos:

- Individualios konsultacijos.
- Grupinės konsultacijos.

Individualios konsultacijos padeda geriau pažinti savo galimybes, įvertina profesinį tinkamumą, moko nuosekliai planuoti savo profesinę veiklą, padeda įveikti įtampą, nerimą, nepasitikėjimą savimi, stresą.

Pasak L. Jovaišos (1999), profesinis konsultavimas yra tokia visuomeninės veiklos funkcija, kuri įgalina racionaliai diferencijuoti tiek jaunimo, tiek suaugusiųjų pasiskirstymą įvairiuose profesinės ir ne tik profesinės veiklos baruose užtikrinant veiklos produktyvumą. Ji realizuojasi tada, kai orientavimas į darbą ar profesiją vykdomas pagal individualias žmogaus savybes, jo gyvenimo planus ir konkrečią darbo rinkos situaciją.

R. Laužacko (1996) nuomone, profesinis konsultavimas, kaip pagrindinė profesinės karjeros projektavimo priemonė, yra specialiai organizuota veikla, padedanti asmenims išsirinkti profesiją, atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos bei profesinio mokymosi galimybes. Profesinis konsultavimas remiasi darbo rinkos, profesijų tyrimų rezultatais bei profesinės psichologijos metodais.

Dinamiškoje darbo rinkoje profesinis konsultavimas tampa neišvengiamu, nuolatiniu karjeros projektavimu, padedančiu šiuolaikiniam žmogui išvelgti būsimus pokyčius ir jų kontekste projektuoti ir realizuoti savo veiklos tobulinimo procesus (Pukelis, Pundžienė, 2002).

R. Kočiūnas (1995) teigia, kad kiekvienas žmogus turi savo vertybių sistemą, kuri lemia jo sprendimus, taip kaip jis suvokia aplinkinį pasaulį ir kitus žmones.

Pasak Z. Bartnikienės (1989), mokyklinio profesinio konsultavimo tikslas – padėti mokiniui teisingai įvertinti save, suteikti jam žinių apie gamybinio ir negamybinio darbo sferą, profesijas, formuoti jo realius profesijos rinkimosi motyvus, nurodyti būdus, kaip save tobulinti ir kita, tai yra padėti teisingai išsirinkti savo būsimos profesinės veiklos kryptį ir patarti, kaip geriau pasirengti profesijos įgijimui.

Šiuolaikinis profesinio bei karjeros konsultavimo tikslas – padėti žmonėms tapti savarankiškais, atsakingais piliečiais, sugebančiais atrasti savo vietą kintančiame nūdienos gyvenime, priimti efektyvius darbo ir gyvenimo sprendimus bei įgyvendinti savo esminius siekius ir tikslus (Jovaiša, Orenienė, 2003).

Profesinis informavimas ir profesinės karjeros konsultavimas yra vientiso ir nuolatinio profesinės karjeros projektavimo proceso dalys, galinčios būti priemonėmis asmens profesinei karjerai projektuoti ir/arba tapti atskira paslauga, atitinkančia konsultuojamojo poreikius ir profesinės karjeros konsultavimo tikslus. Profesinės karjeros projektavimas, pradedantis bendrojo lavinimo mokykloje mokymosi profilio pasirinkimu ir besitęsiantis profesinio rengimo įstaigoje, nuolat tikrinant ir iš naujo vertinant asmens pasirinkimą, nesibaigia asmeniui įsidarbinus. Profesinė karjera projaktuojama, renkantis profesinės kvalifikacijos tobulinimo būdus, įgyjant naują darbo rinkai reikalingų įgūdžių, o prireikus - persikvalifikuoti ir įgyjant naują profesiją, paklausą darbo rinkoje. Asmeninės profesinės karjeros projektavimas trunka visą aktyvų žmogaus gyvenimą (Kučinskienė, 2003).

1.3.2. Profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai

Pašaukimas – asmenybės santykis su kuria nors darbo rūšimi, pasireiškiantis siekiu visą gyvenimą dirbti tą darbą. Šį santykį lemia motyvacijos, sugebėjimų ir charakterio bruožų vienovė, kurią žmogus suvokia kaip tinkamumą sėkmingai dirbti tam tikrą darbą, teikiantį asmeninę laimę (Jovaiša, 2007).

Profesinis pašaukimas išreiškia individo išgyvenimus, kylančius sąlytyje su tam tikra veikla ir pagrįstus vidinėmis nuostatomis (Laužackas, 1999).

Pašaukime glūdi individo tinkamumo pasirinkimai profesijai savimonė ir siekis ją įgyvendinti (Kavaliauskienė, 2001).

Dirbti pagal pašaukimą – tikra palaima, nes darbas sekasi lengvai ir gerai, didžiausias jėgų įtempimas nesukelia nuovargio, darbo vaisiai puikūs, tavimi gėrisi darbo draugai ir visada jauti jų nuoširdų pritarimą tavo laikėjimams (Jovaiša, 1985).

Kaip pabrėžia V. Stanišauskienė (2000), optimalus visuomenės narių pasiskirstymas darbo veiklos sritimis daro įtaką socialinei pažangai.

L. Jovaiša (1999) nurodo, kad pašaukimo esmė – tai asmenybės ir konkrečios darbo rūšies santykis.

E. Pohl (2006) teigia, kad esminė kvalifikacija – gebėjimas komunikuoti ir dirbti komandoje – šiandien reikalinga visose profesinės veiklos srityse.

Orientavimas į profesiją turi apimti ir savęs pažinimo ugdymą, ir vyresniųjų bei specialistų patarimus. Mokyti pažinti save galima tik tada, kai gerai pažįstamas pats mokinys. Geras mokinio, jo santykių su aplinka pažinimas leidžia pastebėti jo kryptingumą, t.y. jo poreikių ir interesų, polinkių ir idealų dominuojančią sistemą, jo vidinę „armatūrą“, kurios pagrindu vystosi asmenybės pažaukimas. Pašaukimas nukreipia žmogų į praktinę veiklą (Jovaiša, 1978).

Visi profesiniai vaidmenys lemia tam tikrą psichologinį kontekstą, kiekviena darbinė veikla kelia individui savitus reikalavimus. Profesijos pasirinkimas - sunkus uždavinys, dažnai pradedantis spręsti jau paauglystėje, bet lieka aktualus tiek jaunam tiek ir vidutiniam suaugusiam (Beresnevičienė, 2003).

L. Jovaiša (1999) pažymi, kad moraliai tinkamą profesijai darbuotoją parengia šeima, mokykla, visuomenė: išugdo jo teigiamą pažiūrą į darbą ir nuosavybę, pareigingumą, sąžiningumą darbe, kolektyviškumą, humaniškumą ir kitas moralės savybes. Fizinis išsivystymas ir sveikatos būklė taip pat sąlygoja žmogaus tinkamumą pasirenkamam darbui.

L. Jovaišos (1981) teigimu, dirbantieji iš pašaukimo:

1. Mėgsta savo profesiją ir specialybę.
2. Veržiasi dirbti.
3. Kruopščiai dirba.

4. Negaili jėgų ir laiko.
5. Džiaugiasi darbo sėkme ir ištvermingai išgyvena nesėkmes.
6. Jų darbas dažniausiai būna sėkmingas, nors ir sunkus.
7. Atkakliai vengia darbo nesėkmių.
8. Stengiasi tobulinti darbo kokybę, savo kvalifikaciją.
9. Negalvoja apie profesijos keitimą.
10. Gina savo profesijos asmeninį ir socialinį prestižą.
11. Laikosi profesinės etikos.
12. Svarbiausias jų profesinės gyvenimo filosofijos komponentas – darbas šalies klestėjimui.

Pašaukimas intelektualiai ir emociškai sieja profesionalą su jo veikla, kasdien motyvuoja darbo veiksmus ir elgesį, blaško nuobodulį. Pašaukimas palaiko profesinę veiklą sunkiausiomis darbo valandomis, nes žmogus susieja savo profesiją su savimi.

Profesinio orientavimo strategijoje pabrėžiama: profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas padeda moksleiviams priimti sprendimus, susijusius su galimybėmis pasirinkti tolesnį mokymąsi arba planuoti profesinę karjerą. Profesinio orientavimo paslaugos yra svarbios tiek švietimo sistemai, tiek darbo rinkai bei jų tarpusavio sąveikai. Jos padeda kaip galima geriau panaudoti žmonių išteklius, sudarydamos palankesnes aplinkybes užtikrinti, kad žmonių turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis.

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos pažymi: visose švietimo pakopose sudaromos palankios mokymosi ir studijų sąlygos visiems pagrindinio, vidurinio ir aukštojo išsilavinimo siekiantiems suaugusiems Lietuvos žmonėms. Išplėtojama informavimo ir konsultavimo apie mokymosi galimybes sistema.

Kas yra profesija? Pasak Jovaišos (1981) profesija - tai specializuoto ir kvalifikuoto visuomeninio darbo rūšis. Profesija yra sąmoningai, pvz., remiantis polinkiais ir sugebėjimais laisvai pasirinktas, ilgalaikiam gyvenimui išmoktas darbas, kuris tuo pačiu laiduoja pragyvenimo sąlygas – suteikia žmonių gyvenimui tvarkingumą ir vystimosi pagrindą (Laužackas, 2005).

R. Laužacko (2005) nuomone, profesija dar yra atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas.

Profesinis orientavimas vis labiau siejamas su ekonomine ir socialine politika, mokymosi visą gyvenimą strateginėmis kryptimis. Jis tampa tęstiniu, daugiamačiu procesu, kuris turėtų tęstis visą individo gyvenimą.

Kiekvienas asmuo pirmuosius profesinės karjeros planus pradeda kurti jau mokykloje, todėl profesinis informavimas bei profesinis konsultavimas tampa būtinu šiuolaikinio ugdymo proceso elementu. Pirmiausia asmuo turėtų iširti savo gebėjimus bei polinkius, suvokti savo profesinius ketinimus, siekti asmeninio profesinio tikslo. Planuojant karjerą būtina suvokti darbo rinkos poreikius, kaitos tendencijas bei perspektyvas profesinėje srityje.

Profesijos pasirinkimas – vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių. Teisingas sprendimas įgalina asmenybę visapusiškai save realizuoti, tobulėti, jaustis naudinga visuomenei. Prasminga ir įdomi veikla leidžia žmogui suvokti vertybes, analizuoti savo charakterį bei tobulinti jo savybes.

1.4. Multikultūrinės aplinkos samprata

Švietimas niekada negali būti kultūriškai neutralus (Le Roux, 2002). Jokia švietimo sistema niekur nesivysto ir neegzistuoja nepriklausomai nuo kultūrinės aplinkos bei nėra sistemos, kuri nebūtų įtakojama socialinių ar istorinių šaknų. Dominuojančios kultūros, politikos, praktikos ir perspektyvos daro įtaką švietimo ir ugdymo turiniui bei požiūriams.

Multikultūrinis požiūris į švietimą siekia atspindėti realybę, o ne vien reprezentuoti limituotą monokultūrinę realybės perspektyvą kaip vienintelę, svarbiausią ir realiausią dominuojančiai visuomenės grupei. Tikrasis multikultūriškumas yra realizuojamas kokybišku visų moksleivių ugdymu, nepaisant jų kultūrinės kilmės (Le Roux, 2002).

Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo (Nr. 82-2414, 1999) preambulėje apibūdinta etninės kultūros reikšmė tautinio tapatumo išsaugojimui. Įstatyme įvardytuose etninės kultūros valstybinės globos uždaviniuose akcentuojamas etninės kultūros ugdomasis vaidmuo: ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą. Čia pateikiamas ir šiuolaikinis jos interpretavimas, apibūdinant etninę kultūrą kaip visos tautos sukurtą ir perduodamą kitoms kartoms bei nuolat atnaujinamą kultūros vertybių visumą, padedančią išlaikyti tautinį tapatumą ir tautinę savimonę.

I. Čepienės (2005) teigimu, Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai remiasi tautinio tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Mokyklos paskirtis - ugdyti moksleivių patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėti tautinės kultūros tradicijas, skatinti vertybinių orientacijų įsisavinimą, tautinės ir pilietinės tapatybės suvokimą, lemiantį individualios savimonės raidą. Ypatingas vaidmuo ugdant tautinę savimonę tenka tradicinei tautos kultūrai, jos

pažinimui, gebėjimui vertinti ir perimti tas tradicijas, kurios sudaro nenykstančias tautos ir visuotines vertybes.

Nutautėjimas vyksta per individus, praradusius sąsajas su savo tauta, jos istorija, kultūra, papročiais. Formuojantis šiuolaikinei atvirai visuomenei plinta pasaulio piliečio ugdymo idėja. Pagal šios idėjos šalininkų formuojamą ėjimo į Europos Sąjungą ideologinę programą ateityje Lietuvos valstybę turėtų sudaryti laisvi nuo tautybės piliečiai. Tuo pačiu siekiama ignoruoti lietuvių tautinį savitumą, lietuvių tautos santykį su jos valstybe, orientuoti jaunąją kartą į kosmopolitinio pilietiškumo ugdymą (Čepienė, 2005).

Mūsų dienomis tautinio tapatumo išsaugojimui ir stiprinimui yra nepalanki atėjusi iš užsienio tendencija pilietiškumo sampratą tapatinti su tautiškumu. Tautinės bendruomenės gyvenimą reguliuoja, jos narių laisves ir teises gina demokratinė valstybė, kurioje jie gyvena, yra jos piliečiai. Atitinkamai jie turi būti ne tik lojalūs savai valstybei, bet ir vykdyti pareigas, jausti jai atsakomybę, dalyvauti jos valdyme, rūpintis jos saugumu. Asmens apsisprendimą būti valstybės piliečiu, savo elgseną derinti su valstybės interesais galima apibūdinti kaip individo pilietinę nuovoką, sąmoningumą, kuris skatina jo pilietinės savimonės formavimąsi. Taigi pilietybė - asmens santykio su savo valstybe išraiška, tautybė - santykio su savo tauta išraiška, ir asmens pilietybė nebūtinai turi sutapti su jo tautybe (Žydžiūnaitė, 2005).

L. K. Coleman ir k t. (2005) teigia, kad reikia stimuliuoti augimą multikultūrinėje aplinkoje. Tik augdami tokioje kultūroje mokiniai daugiau sužino, būna mobilesni.

Loui A. Busacca (2002) teigimu, ruošiant moksleivius karjerai, mokytojams iškyla problema tarp teorijos ir praktikos. Moksleivių nuomone, skirtinga teorija ir praktika dažnai praplaukia tarp programų.

Pasak B. L. Brown (2003) globalizacija turi tiek plusių, tiek minusų žmonių karjerai. Minusai tas, kad žmonės praranda darbo vietas dėl to, kad negali greitai prisitaikyti prie pastoviai besikeičiančių reikalavimų, prie naujų darbo įgūdžių bei išsilavinimo. Žmonės praranda darbo vietas, kadangi gamyba kraustosi į pigesnes šalis (Indija, Kinija). Plusai tai pozityvi įtaka: atsiranda daugiau kompanijų, kurios apmoko darbuotojus, padeda prisitaikyti prie naujų reikalavimų, suteikia naujų įgūdžių. Tokioje situacijoje aktuali problema karjeros pasirinkimas ir jos paruošimas bei vystymasis.

Globalizacijos procesai palengvina bet kokių kliūčių idėjų ir technologijų sklaidai įveikimą, kita vertus, akivaizdžiai stokojama informacijos ne tiek apie bendras ekonomikos ar švietimo iniciatyvas ir įvairius kiekybiškai išmatuojamus rodiklius, kiek apie vidinius subjektyvius žmonių savo gyvenimo dabarties ir ateities vertinimus bei trūkstamus gebėjimus, teigia R. Kučinskienė (2003).

Kaip teigia A. Gumuliauskienė (2002), kiekviena globalizacijos procese išryškėjanti priešprieša kelia naujus reikalavimus žmogui jo karjeros kelyje. Žmogus turi pats prisiimti visą atsakomybę už savo gyvenimą ir karjerą. Norint realizuoti savo karjeros kompetenciją gali prireikti ne vieną kartą keisti ne tik organizaciją, bet ir geografinę vietą. Tai sąlygoja žmogaus lankstumo ir mobilumo, nuolatinio mokymosi, pasirengimo pačiam susirasti ar susikurti darbo vietą būtinybę.

R. I. Arends (1998) nuomone, žmonės, priklausantys skirtingoms kultūroms, kitaip klasifikuoja ir diferencijuoja informaciją. Skirtingų kultūrų mokymosi stilius yra nevienodas.

A. Priedytis (2006) teigia, kad žmogaus prigimtis yra universali. Universalumas priminti kiekvienam žmogui jo etnines šaknis, religiją, kalbą, kultūrą. Mūsų laikotarpyje išryškėja dvi tendencijos: universalumo ir diferencialumo. Multikultūra priklauso antrai tendencijai, nes gina daugybę kultūrų ir nori išlaikyti kiekvieną kultūrą atskirai.

1.5. Multikultūrinis ugdymas ir mokykla

V. Prunskus (2003) pažymi, kad pasaulyje egzistuoja kultūrų įvairovė, turinti netgi privalumų, kuriuos atskleidę gautume neįkainuojamos naudos: įgytume platesnį akiratį, o mūsų veikla ir strategija neštų didesnę pelną. Veiksmingos žinios apie kitų kultūrų pagrindinius bruožus sumažintų nemalonius netikėtumus (kultūrinį šoką), iš anksto suteiktų išvalgos ir padėtų sėkmingai bendrauti su tų tautų atstovais, su kuriais anksčiau tai daryti sekėsi sunkiai.

Kiekvienos kultūros atstovai vertina kitus žmones per savo kultūrinių vertybių, elgesio, papročių ir tradicijų prizmę.

Anot V. Prunskaus (2003), multikultūrinį bendravimą apsunkina daugelis dalykų. Vienas jų – kalbos vartojimas. Nors kalba yra bendravimo bei minčių reiškimo priemonė, tačiau kiekviena tauta ją vartoja savaip.

Mokyklos yra svarbi visuomenės dalis, jos reflektuoja ir įtakoja starifikaciją ir šališkumus platesnėje visuomenės sferoje. Multikultūrinis ugdymas negali būti apibrėžiamas kaip vaistai nuo visų iškilusių problemų, taip pat jis neprižadins mokytojų ar pasyvių tėvų integracijai į mokyklos gyvenimą, nepanaikins vandalizmo, bet jis gali būti ir yra nauja viltis šią situaciją pakeisti ateityje. Naudojami alternatyvūs ugdymo metodai ir būdai pritaikant ir atsižvelgiant į klasės tautų įvairovę gali paskatinti mokinius efektyvumui, produktyvesniam mokyklos klimatui, gilesnis kalbų ir tautų įvairovės supratimui (Nieto, 2005).

I. Margeviča (2003) pažymi, kad švietimo sistemos užduotis ne tik išsaugoti kultūrą, bet ir ugdyti jaunimo demokratijos supratimą ir toleranciją, mokyti respektuoti daugiakultūriškumą.

Multikultūrinis ugdymas – tai šiuolaikinių mokyklos reformų procesas ir bazinis visų mokinių mokymas. Jo idėja atmeta rasizmą ir kitas diskriminacijos formas mokykloje, visuomenėje, geriau priimama pliuralizmo dimencija (etinė, rasinė, religinė, lyties). Multikultūrinis ugdymas skverbiasi į mokyklos programas ir strategijas kaip į komunikaciją tarp mokytojų, mokinių, šeimų, ir pačią mokymosi ir mokymo požiūrį (Alijevs, 2001).

S. Nieto (2005) išskiria septynias pagrindines charakteristikas, kurios apibrėžiančias multikultūrinį ugdymą:

- Multikultūrinis ugdymas – antirasistinis ugdymas; (toliau MU).
- MU – bazinis ugdymas;
- MU – svarbus visiems mokiniams;
- MU – yra prasiskverbiantis;
- MU – ugdymas socialiniam teisingumui;
- MU – tai procesas;
- MU – tai kritinė pedagogika.

Multikultūrinis ugdymas daugiau dėmesio skiria kultūroms, kalboms, patirčiai. Toks atsižvelgimas suteikia pasitikėjimo ir supratimo kitų kultūrų galinčių paskatinti didesnę mokymosi efektyvumą ir geresnių rezultatų sklaidą. Geras ugdymas atsižvelgia į mokinių patirtį, remiasi ja vadovaujant ugdymui (Čepienė, 2005).

Latvijoje, mokytojai daugiausia pasirengę dirbti monokultūrinėje aplinkoje. Mokyklose trūksta pedagogų turinčių tarpkultūrinės kompetencijas. Dauguma mokytojų yra pasiruošę mokyti moksleivius tik viena kalba (Austers, Golubeva, 2006).

Prof. R. Grigas (2001) suformulavo šiuolaikinę tautiškumo sampratą, teigiančią, jog kiekvienos tautos pagrindinis egzistencijos tikslas ir šiandien išlieka jos tęstinumas (išlikimas) bei pilnavertis kultūrinis – civilizacinis evoliucionavimas.

I. Apine (2001) teigia, kad mūsų dienų kultūrų dauguma pamažu virsta kasdienybe. Dažnai tenka susidurti su multikultūrų vertybių pliuralizmu.

Švietimas yra neatskiriama tautos kultūros dalis, kurios vienas iš tikslų yra perteikti tautinės ir etninės kultūros pagrindus, tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, estetinei kultūrai ir pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą, išpėtoti gebėjimus

ir patirtį, būtiną asmeniui – Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 63 – 2853)).

Multikultūrinis švietimas turi globalinius matmenis. Jis neapsiriboja konkrečios visuomenės ribomis, bet tai pat orientuojasi į kultūrinę įvairovę ir mainus pasaulio mastu, kitų - neeuropinių visuomenių realumą, pasaulį kaip visumą.

Taigi švietimo kaita – dabarties butinybė. Švietimas privalo nuolat keistis, kad tinkamai atliktų paskirtį – tarnautų sparčiai kintančios visuomenės poreikiams.

Daugelyje multikultūriškumo sampratų akcentuojama, kad šie uždaviniai taikytini ne tik mišriose mokyklose ar klasėse, bet ir homogeniškos švietimo struktūrose. Vadinasi, mokykloje (nors dabarties sąlygomis tai sunkiai įsivaizduojama), kurios kontingentą sudaro tos pačios tautybės, religijos, socialinio statuso moksleiviai, taip pat turi būti vykdomas multikultūrinis švietimas.

Apibendrinant galima teigti, kad sparčiai vystantis globalizacijos procesams ypač svarbus švietimo tikslas - kartu su pilietiškumo ugdymu ugdyti sąmoningą, tautiškai susipratusią jaunąją kartą su giliu tautinės kultūros pojūčiu. Tik išsaugoję nacionalinį savitumą galime tapti lygiaverčiais partneriais Europos Sąjungoje ir būti įdomūs kitoms Europos tautoms.

Kultūrų pažinimas tai kelias į toleranciją ir bendradarbiavimą. Būtinai įvairių etninių grupių, tradicijų, kultūrinių praktikų akceptavimas, tautinių bendruomenių harmonijos stiprinimas bei santykių tarp valstybės ir mažumų struktūravimas.

Akivaizdu, kad multikultūrinių vertybių sklaida neįmanoma be švietimo paramos.

Multikultūrinio švietimo įgyvendinimo šerdis yra klasėje. Tačiau jis taip pat susijęs su organizaciniais mokyklos gyvenimo aspektais.

Visuomenė, organizuota remiantis kultūrinio pliuralizmo ir demokratijos vertybėmis, turi garantuoti lygias švietimo galimybes. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas nepalankioje socialinėje padėtyje atsidūrusioms grupėms.

Multikultūrinėje erdvėje reikšmingais tampa komunikacijos procesai. Tai visi būdai, kuriais žinios, tikėjimai, žmonių kūrybos produktai juda erdvėje ir laike. Tačiau reikšmingiausiu, veiksmingiausiu tiek multikultūros, tiek ir tautinių vertybių perteikėjų yra žmogus, visuomenės subjektas ir objektas. Todėl ypatingai svarbią reikšmę turi sistemos, darančios didžiausią įtaką žmogaus ugdymui. Į visus iššukius visuomenė gali atsakyti tik pasitelkdama naują mąstymą apie žmogų, įvertindama visus pasikeitimus, kurdamą prielaidą žmogui išsaugoti savąjį tapatumą ir gebančių gyventi multikultūrinėje erdvėje.

2. MOKINIŲ POŽIŪRIS Į RENGIMĄSI KARJERAI

2.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika

Tyrimo metodai. *Teoriniai:* mokslinės ir metodinės literatūros analizė ir apibendrinimas. *Empiriniai:* siekiant gauti kuo objektyvesnius tyrimo rezultatus empiriniam tyrimui buvo naudojami atviri ir uždari klausimai, anketinė apklausa (žr. 1-2 PRIEDAI), kuri padeda atsakyti į pagrindinius tyrimo klausimus ir visapusiškai nustato tiriamųjų nuomonę.

Pagrindiniu tyrimo metodu buvo pasirinkta anketa. Apklausoje dalyvavo ir savo nuomonę pareiškė Lietuvos ir Latvijos vidurinių mokyklų mokiniai. Šis tyrimo metodas buvo adaptuotas siekiant nustatyti vyresnių klasių mokinių profesijos pasirinkimo problemų priežastis bei moksleivių požiūrį į karjeros rengimo galimybes multikultūrinėje aplinkoje. Taip pat norėta sužinoti ar skiriasi Lietuvos ir Latvijos mokyklose karjeros ugdymo galimybės.

Tiriamieji dalyvavo anonimiškame tyrime, respondentams trumpai buvo pristatomas tyrimo tikslas, po to išdalinamos anketos, pateikiama instrukcija ir parodomas žymėjimo pavyzdys. Respondentų nuomonių išaiškinimas atliktas anketavimo būdu vyresnių klasių mokiniams atliekant jų analizę bei formuojant išvadas ir pasiūlymus. Kompiuterinis duomenų apdorojimas EXSEL ir SPSS programine įranga.

Studijuota pedagoginė, psichologinė, filosofinė literatūra, susijusi su profesiniu orientavimu, informavimu ir konsultavimu. Suformuluota problema, darbo tema, tikslas, uždaviniai, iškelti tyrimo klausimai. Siekta išaiškinti ar siejasi mokinių būrelių bei kitos popamokinės veiklos pasirinkimas su būsima profesija. Siekta išaiškinti kokia dalis mokinių sieja savo pasirinktus mokytis dalykus su būsima profesija.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 193 asmenys. 54 (9 -12 klasių) moksleiviai iš Rygos lietuvių vidurinės mokyklos, 60 (9 -12 klasių) mokinių iš Joniškio M. Slančiausko gimnazijos, 79 (9 -12 klasių) mokiniai iš Rygos 62 vidurinės mokyklos. Vidurinių klasių moksleivių anketoje 17 klausimų. Iš viso buvo išdalinta 200 anketų iš kurių sugrįžo 193.

Anketų duomenys atsispindi lentelėse bei grafikuose. Demografinė dalis suteikia informacijos apie respondentų socialinę-demografinę struktūrą. Šioje dalyje pateikiami 3 klausimai, siekinat išsiaiškinti respondentų lytį, klasę, kurioje jie mokosi, mokyklos tipą.

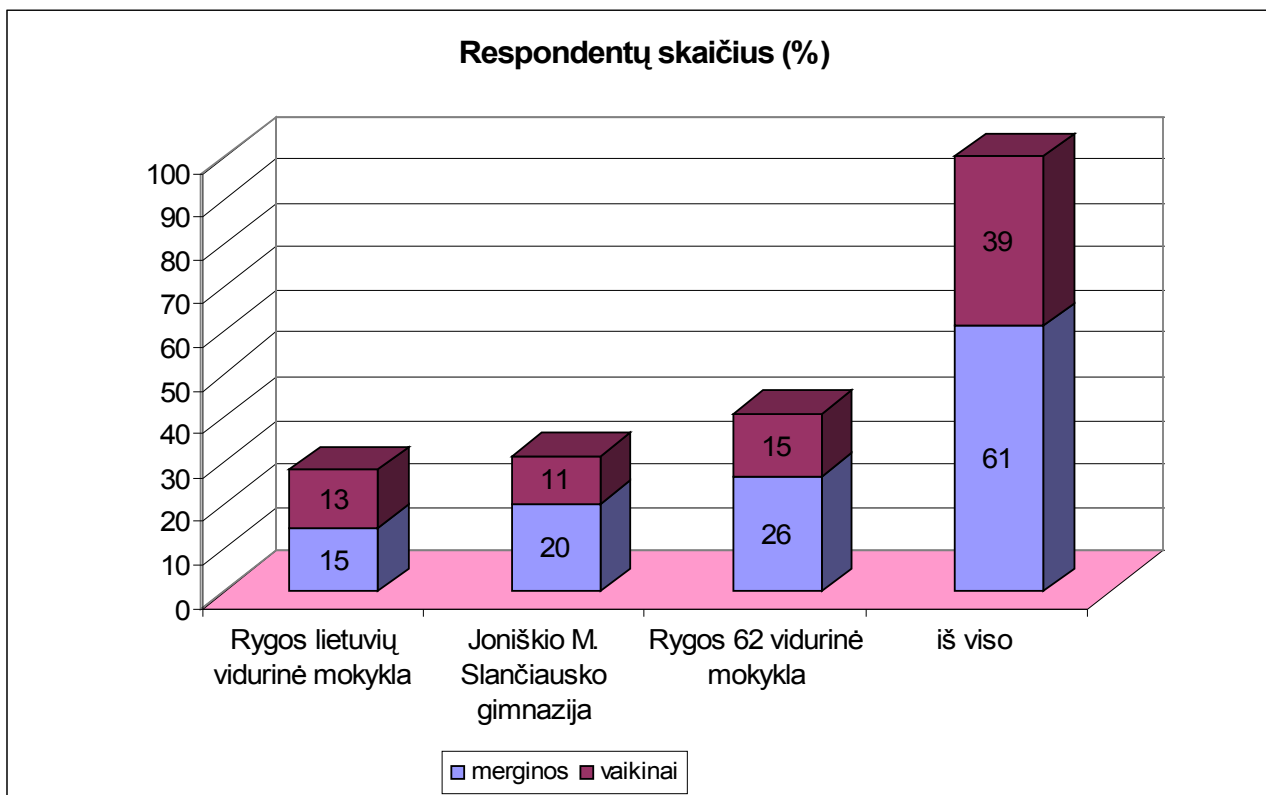
Tyrimo šaltiniai. Teorinė profesinio orientavimo organizavimo analizė buvo atlikta remiantis mokslinės literatūros analizės apibendrinimo ir palyginamosios analizės metodais. Šių tyrimo metodų pagrindą sudarytų D. Beresnevičienės, B. Bitino, L. Jovaišos bei kitų Lietuvos ir užsienio šalių autorių mokslinių darbų bei tyrimų medžiaga. Taip pat naudojama informacija pateikta internete.

Pirmasis etapas. Studijuota pedagoginė, psichologinė, filosofinė literatūra, susijusi su profesiniu orientavimu, informavimu ir konsultavimu. Suformuluota problema, darbo tema, tikslas, uždaviniai. Iškelti tyrimo klausimai.

Antrasis etapas. Remiantis pastebėtomis mokinių profesijos rinkimosi tendencijomis ir teorinėmis literatūroje studijuotomis prielaidomis, sudarytos anketos mokinių apklausai. Mokinių anketą sudarė trys blokai: savęs pažinimas, profesijos pažinimas ir jos rinkimosi motyvai, pageidaujama pedagoginė pagalba profesinio orientavimo srityje.

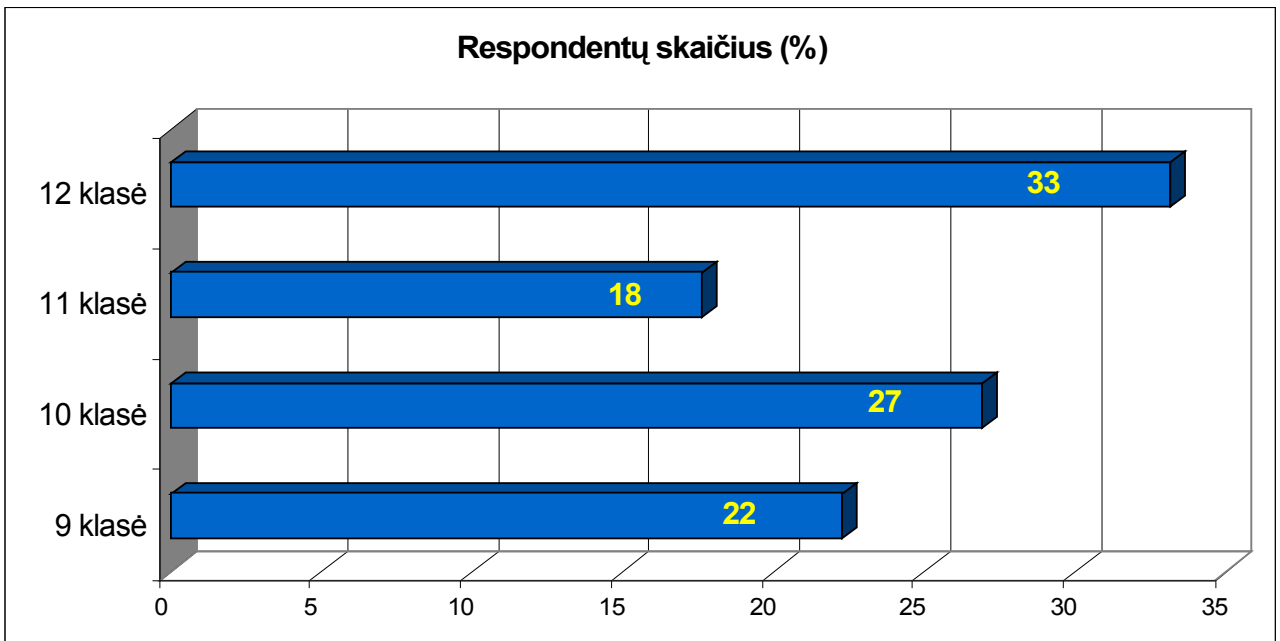
2.2. Tiriamųjų demografinė charakteristika

I apklausos imtį pateko 9-12 klasių respondentai: iš jų 61% merginų ir 39% vaikinių (žr. 1 pav.).

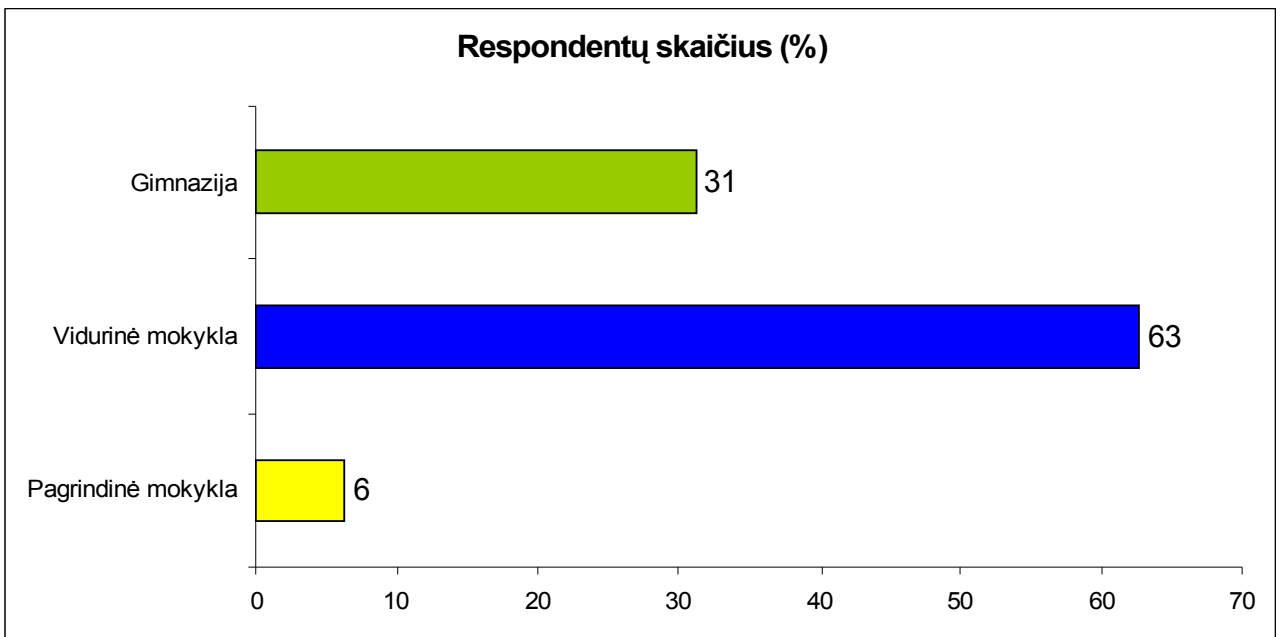
1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal lytį (N=193)

Daugiausia (33%) respondentų mokosi 12 klasėje. 11 klasėje mokosi 18% apklaustų respondentų. 10 klasėje mokosi 27%, o 9 klasėje 22% respondentų (žr. 2 pav.).

2 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal klasę (N=193)

Pasiskirstymas pagal mokyklos tipą pavaizduotas 3 pav. Dauguma (63%) respondentų mokosi vidurinėje mokykloje, beveik trečdalis (31%) gimnazijoje. Mažiausia (6%) respondentų mokosi pagrindinėje mokykloje (žr. 3 pav.).

3 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklą (N=193)

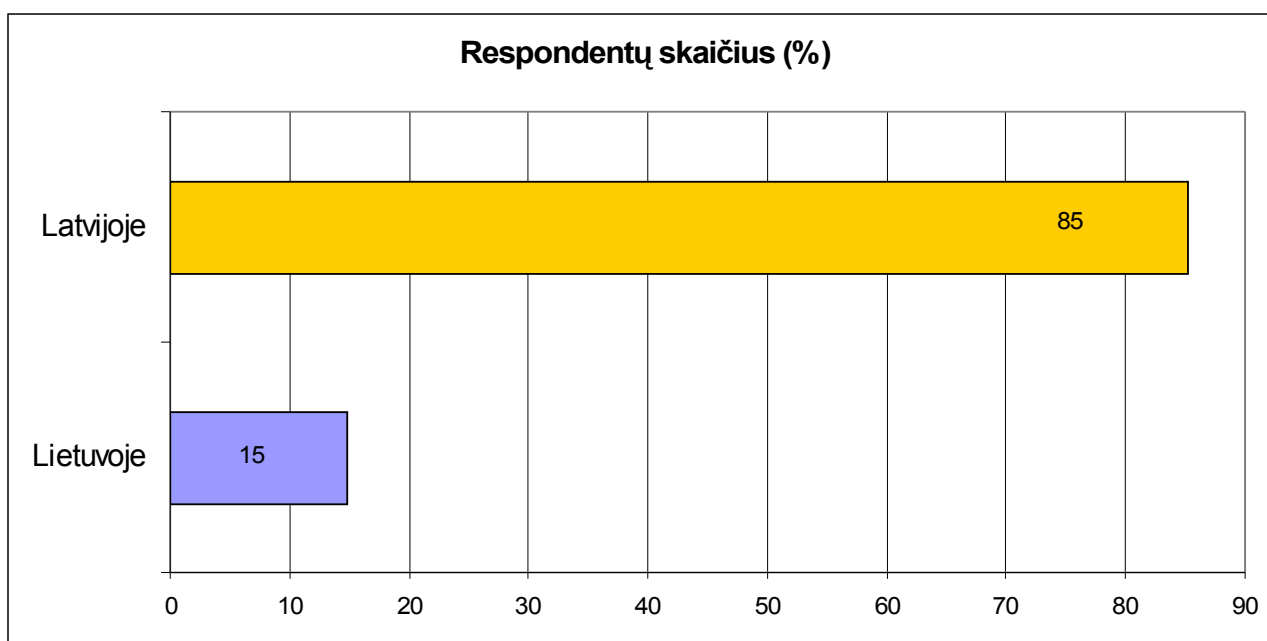

Aprašytu būdu organizuotas tyrimas padės nustatyti ir išanalizuoti esamą padėtį mokyklose, nustatyti privalumus ir trūkumus profesinio orientavimo, informavimo ir konsultavimo srityje. Duomenų analizė leis nustatyti kryptis, kurias mokyklos turėtų tobulinti, norėdamos pagerinti esamą situaciją ir suteikti profesionalią pagalbą mokiniams besirenkantiems savo profesinį kelią multikultūrinėje aplinkoje.

2.3. 9 – 12 klasių mokinių anketinės apklausos duomenų analizė

Šiandieniniame pasaulyje – tiek veiklos, tiek ir asmeninio gyvenimo srityje – kiekvienas žmogus susiduria su naujomis ir greitai kintančiomis situacijomis, reikalaujančiomis kaskart vis naujų žinių, mokėjimo ir įgūdžių.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kur tiriamieji gimė. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos respondentų atsakymai buvo gana įvairūs (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų gimimo vieta (N=54)

85% respondentų yra gimę Latvijos Respublikoje, o 15% apklaustųjų gimė Lietuvos Respublikoje, bet gyvena ir mokosi Latvijoje. Vaikai, kurie mokosi Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje, po pusės metų kalba dviem kalbomis: gimtąja lietuvių ir latvių kalba. Respondentai taip pat greitai išmoksta ir rusų kalbą. Baigę mokyklą mokiniai žino penkias kalbas: latvių, lietuvių, rusų, anglų, vokiečių.

Joniškio M. Slančiausko gimnazijos respondentai visi (100%) gimė Lietuvoje. Visi (100%) Rygos 62 vidurinės respondentai gimė Latvijoje. Iš trijų apklaustųjų vidurinių mokyklų tik Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje mokosi moksleiviai gimę tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje.

Vaikas savąją tapatybę pirmiausia ima suvokti gimtoje aplinkoje, ją identifikuodamas su šeima. Čia jis įgyja gimtosios kalbos pradmenis, sužino šeimos kilmę, jos tradicijas, pradeda suvokti savo tautinę priklausomybę. Ateidamas į mokyklą jis atsineša šeimoje ir gimtoje aplinkoje įgytą patirtį,

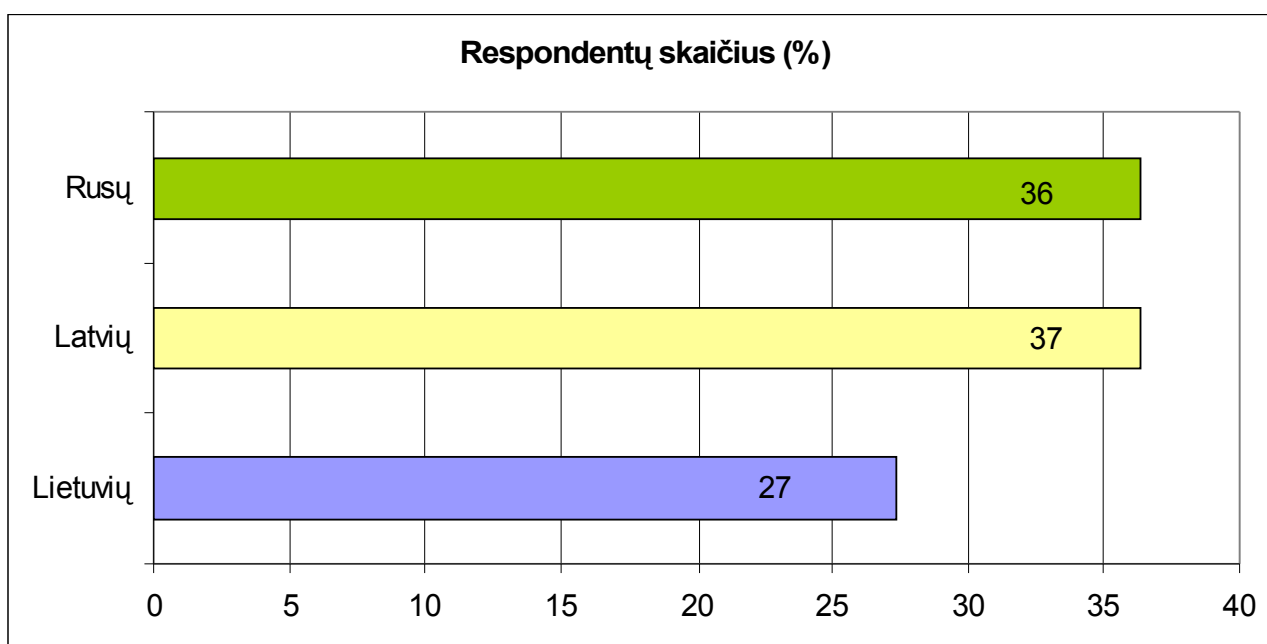
kurią mokykla ugdydama koreguoja, gilina, plečia. Palaipsniui, per savo tautos kalbą, istorinę patirtį, tautinės kultūros bei tradicijų savitumą kitų tautų kontekste, jaunas žmogus plečia savąjį tapatumo suvokimą, identifikuodamasis su tautine bendruomene, tėvyne. Tokiu būdu mokinio ugdymo procese susidaro prielaidos formuotis jo tautinei savimonei, kuri konstruoja jo tautinę tapatybę.

Lietuvoje įvairovės valdymas švietimo politikoje yra reglamentuojamas įstatymais (žr. 3 PRIEDAS).

Kultūrinių mažumų įstatymai (1989) (žr. 4 PRIEDAS) gina teises ir suteikia lygias galimybes visiems, neatsižvelgiant į rasę, lytį, išitikinimus.

Lietuvoje kultūrinių mažumų įstatymas suteikia lygias galimybes visiems Lietuvos piliečiams, neatsižvelgiant į jų etniškumo ypatybes. Lietuvos valstybė garantuoja įstatymo teisę ir pagalbą mokymuisi ir dalyvavimui kultūriniame procese; teisę į mokymąsi savo gimtąja kalba; publikacijų ir informacijos gavimą savo gimtąja kalba bei kitas teises, kurios lengvina adaptavimąsi naujojoje kultūroje.

Tyrimo respondentai turėjo pažymėti, kokia jų gimtoji kalba (žr. 5 pav.).

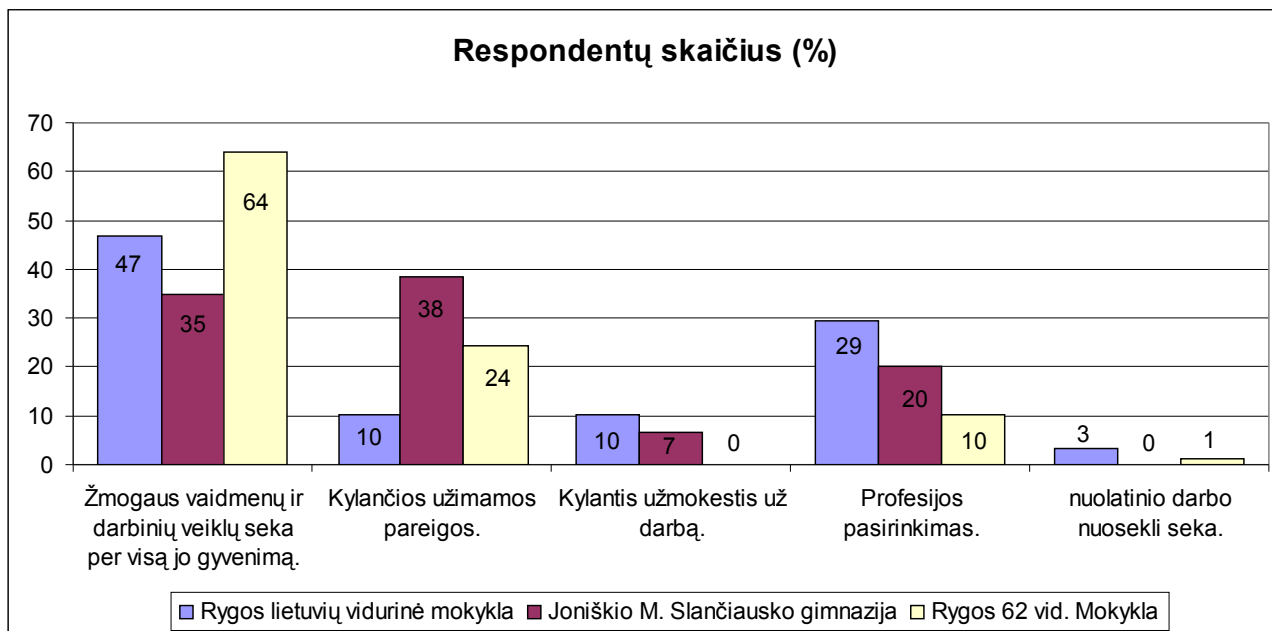

5 pav. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos moksleivių gimtoji kalba (N=54)

Joniškio M. Slančiausko gimnazijoje visi (100%) respondentų kalba tik gimtąja lietuvių kalba. Atitinkamai Rygos 62 vidurinėje mokykloje visi (100%) respondentų kalba gimtąja latvių kalba.

Rygos lietuvių vidurinės mokyklos apklaustų respondentų gimtoji kalba lietuvių (27%), latvių (37%) ir rusų (36%). Tarp apklaustų mokyklų moksleivių išryškėja skirtumas, kad Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje mokiniai kalba trimis kalbomis jau nuo pirmos klasės, tai yra lietuvių, latvių bei rusų kalbomis.

Norėjome sužinoti kaip respondentai supranta sąvoką „karjera“ (žr. 6 pav.).

6 pav. Sąvokos „karjera“ apibūdinimas (N=193)

A. Gumuliauskienė, D. Augienė ir kt. (2002) teigia, kad karjera – tai individualus tobulėjimas sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi ir pozityvus jos vertinimas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriais. Karjerą sėkmingai pasiekti galima tik turint tam tikrų asmeninių (savęs pažinimas), socialinių (geri santykiai su aplinkiniais), edukacinių (gebėjimai, skatinantys žmogų save ugdyti), profesinių (susijusios su darbine žmogaus veikla) savybių.

Karjeros samprata mokslinėje literatūroje pateikiama keturiomis pagrindinėmis prasmėmis:

- karjera kaip laimėjimai darbinėje aplinkoje;
- karjera kaip profesija, kuri gali būti daugiau ar mažiau prestižinė;
- karjera kaip nuosekli nuolatinio darbo tėsa: kiekvienas žmogus turi savo darbo istoriją;
- karjera kaip patirties, sukauptos visą gyvenimą atliekant įvairius vaidmenis, visuma.

Visų trijų mokyklų respondentai „karjerą“ daugiausia (64%) supranta , kaip žmogaus vaidmenų ir darbinių veiklų seka per visą jo gyvenimą. 38% respondentų „karjera“ asocijuojasi su kylančiomis

užimamomis pareigomis. 29% apklaustųjų pažymi, kad tai profesijos pasirinkimas. 10% moksleivių mano, kad tai kylantis užmokestis už darbą. Tai rodo, kad pinigai turi įtaką renkiantis profesiją. 3% respondentų teigia, kad tai nuolatinio darbo nuosekli seka.

Naudojant Chi-kvadrato testą, buvo lyginama kaip respondentai apibūdina sąvoką “karjera”. Gauti statistiškai nereikšmingi skirtumai (žr. 3 lentelę) rodo, kad gauti rezultatai nereikšmingai skiriasi nuo laukiamo rezultato, kas leidžia daryti prielaidą, kad empiriniai ir teoriniai pasiskirstymai nesutampa. Laisvės laisvinių skaičius $df=5$. Statistinės reikšmės lygis $p=0,000$, tai leidžia spręsti apie gautų rezultatų maksimalią reikšmę.

3 lentelė

Sąvoka “karjera“ (N=193)

Atsakymai	Respondentai	Expected N	Residual
žmogaus vaidmenų ir darbinių veiklų seka per visą jo gyvenimą	97	32,2	64,8
kylančios užimamos pareigos	47	32,2	14,8
kylantis užmokestis	12	32,2	-20,2
profesijos pasirinkimas	33	32,2	,8
nuolatinio darbo nuosekli seka	3	32,2	-29,2
kita	1	32,2	-31,2
Iš viso	193		

	Karjera
Chi-Square(a)	206,824
df	5
Asymp. Sig.	,000

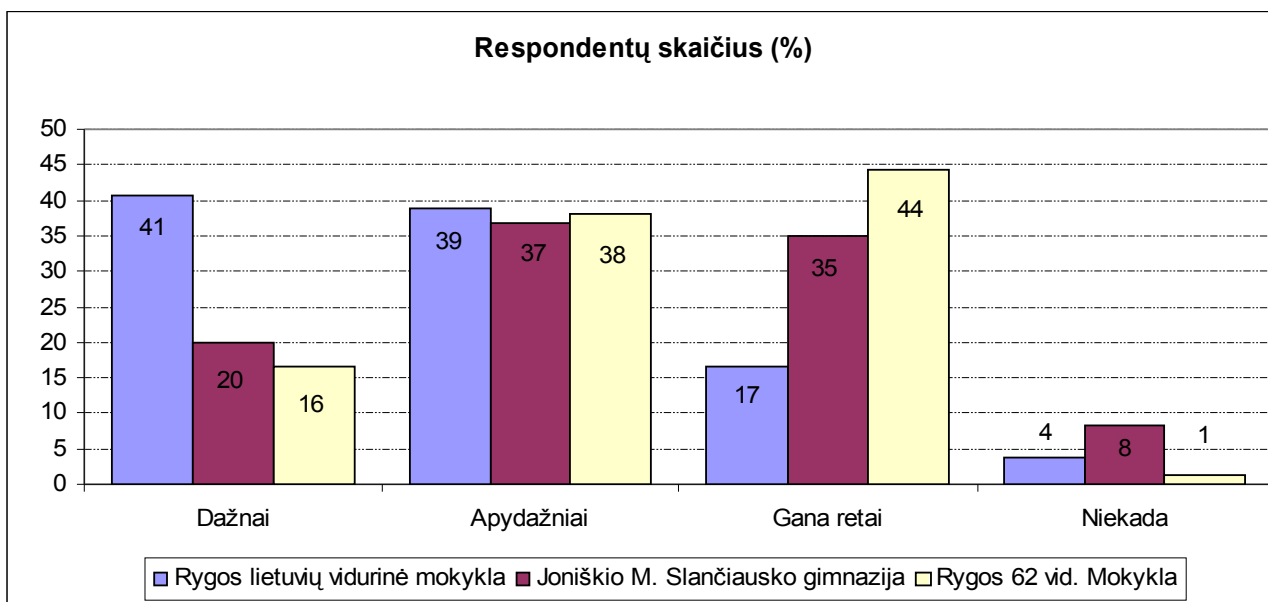
A. Sakalas (1998) karjerą apibūdina kaip darbuotojo pareigybių, darbo vietų raida įmonėje. Nors karjera dažniausiai asocijuojasi su vertikaliu darbuotojo augimu, tačiau tai apima ir horizontalų judėjimą. Kylant darbuotojų reikalavimų lygiui jis darosi vis svarbesnis.

A. Sakalas ir V. Šilingienė (2000) karjerą nusako kaip natūralų kilimą tarnybos laiptais, pačiam tobulėjant.

Tai rodo, kad šiuo metu į karjerą pradėta žiūrėti kaip į žmogaus užimamų pareigybių seką per visą jo gyvenimą. Dauguma žmonių keičia savo profesiją kelis kartus per gyvenimą. Profesijos pakeitimas dar nereiškia, kad anksčiau buvo pasirinkta netinkamai. Laikui bėgant, poreikiai, vertinimai, interesai gali keistis, o tai savo ruožtu sukelia norą ieškoti naujos darbo srities. Karjera –

tai stimulas, verčiantis žmogų siekti geresnių darbo rezultatų, jo našumo, tobulėjimo. Karjera tęsiasi visą gyvenimą, o asmens sėkmė yra individuali. Jeigu individas yra patenkintas savo darbine veikla, tai niekas negali teigti, kad jo karjera nesėkminga. Tikrai ne visi trokšta užimti aukštas vadovaujančias pareigas.

Tyrimu norėta išsiaiškinti ar mokyklose dažnai kalbama apie karjeros planavimą (žr. 7 pav.).

7 pav. Karjeros planavimas (N=193)

Gauti rezultatai rodo, kad Rygos 62 vidurinėje mokykloje apie karjeros planavimą kalbama gana retai, tai nurodė 44% respondentų. Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje apie karjerą kalbama dažnai, ir tai pažymi 41% respondentų. Jonišio M. Slančiausko gimnazijos mokiniai pabrėžia, kad apie karjerą kalbama apydažniai, tai nurodo 37% respondentų.

Kruskal - Voliso testas leidžia nustatyti kaip keičiasi imties lygis priklausomai nuo grupės. Mūsų atveju, kiek tai susiję su respondentų nuomone karjeros planavimo klausimu, priklauso nuo mokyklos.

Atsižvelgiant į hipotezę, tarp grupinio paskirstymo, lygis yra panašus į Chi-kvadrato pasiskirstymą. Gautas reikšmės lygis $p = 0,000$, reiškia, kad karjeros planavimo prioritetas, labai priklauso nuo mokyklos (žr. 4 lentelę).

Karjeros planavimas (N=193)

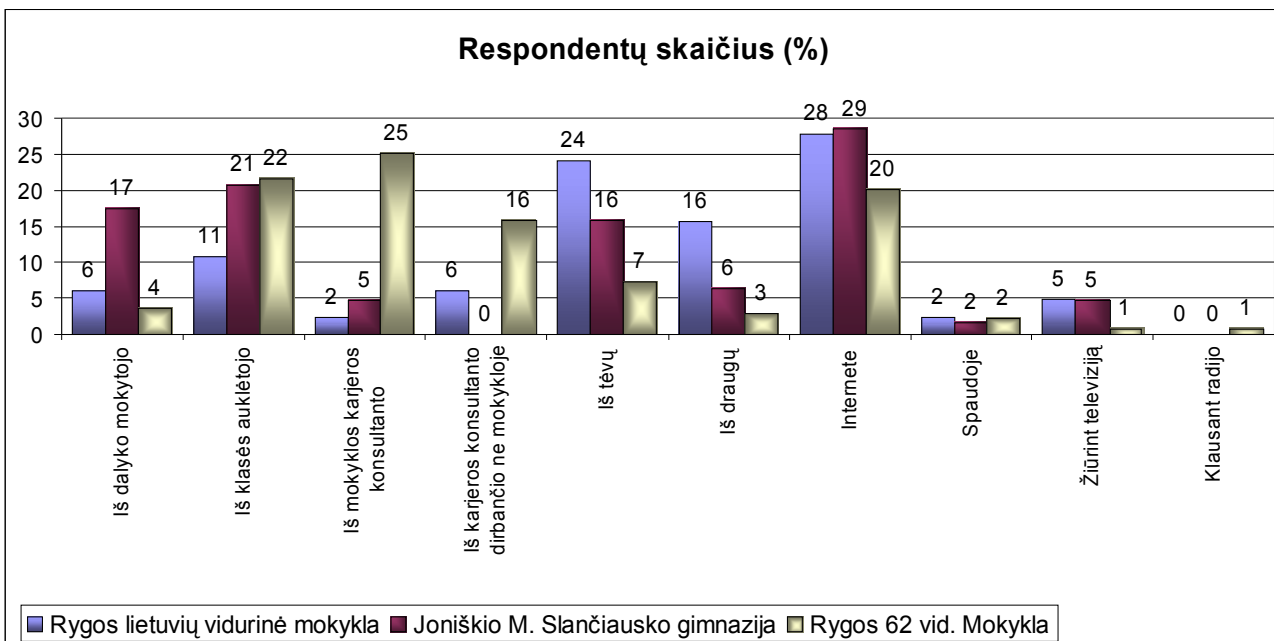
Karjeros planavimas	N	Mean Rank
Rygos Lietuviu vid. mokykla	54	72,61
Joniškio M. Slančiausko gimnazija	60	105,20
Rygos 62 vid. mokykla	79	107,44
Total	193	

	Karjeros planavimas
Chi-Square	16,163
df	2
Asymp. Sig.	,000

Galime daryti prielaidą, kad Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje mokiniai daugiausiai sužino apie karjeros planavimą. Pagal šios mokyklos darbo planą, kiekvienų mokslo metų viduryje yra kviečiami karjeros centrų darbuotojai, kurie informuoja mokinius apie karjeros planavimą. Mokyklos pedagogai kviečiami į įvairius karjeros ugdymo kursus. Pokalbiams apie karjeros ugdymą skiriama klasės valandėlių, į kurias kviečiami įvairių profesijų atstovai, kurie iš arčiau supažindina mokinius apie įvairias profesijas. Šios mokyklos mokiniams organizuojamos išvykos į įvairias įstaigas, įmones ir organizacijas.

Karjeros planavimas – nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike siekiant profesinio tobulėjimo tikslų bei numatant būtinus išteklius ir aplinkybes (Laužackas, 2005).

Apklausoje dalyvavusių tiriamųjų nuomonė apie būsimos profesijos informavimą (žr. 8 pav.).

8 pav. Informacija apie būsimą profesiją (N=193)

Chi kvadrato rezultatai rodo statistiškai reikšmingą patikimą ($\chi^2=144,254$; kai $df=9$; $p=0,000$) rezultata (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Informacija apie būsimą profesiją (N=193)

	Observed N	Expected N	Residual
Iš dalyko mokytojo	28	19,3	8,7
Iš klases auklėtojo	21	19,3	1,7
Iš mokyklos karjeros konsultanto	6	19,3	-13,3
Iš karjeros konsultanto dirbančio ne mokykloje	9	19,3	-10,3
Iš tėvų	35	19,3	15,7
Iš draugų	18	19,3	-1,3
Internete	59	19,3	39,7
Spaudoje	10	19,3	-9,3
Žiūrint televizija	6	19,3	-13,3
Klausant radio	1	19,3	-18,3
Total	193		

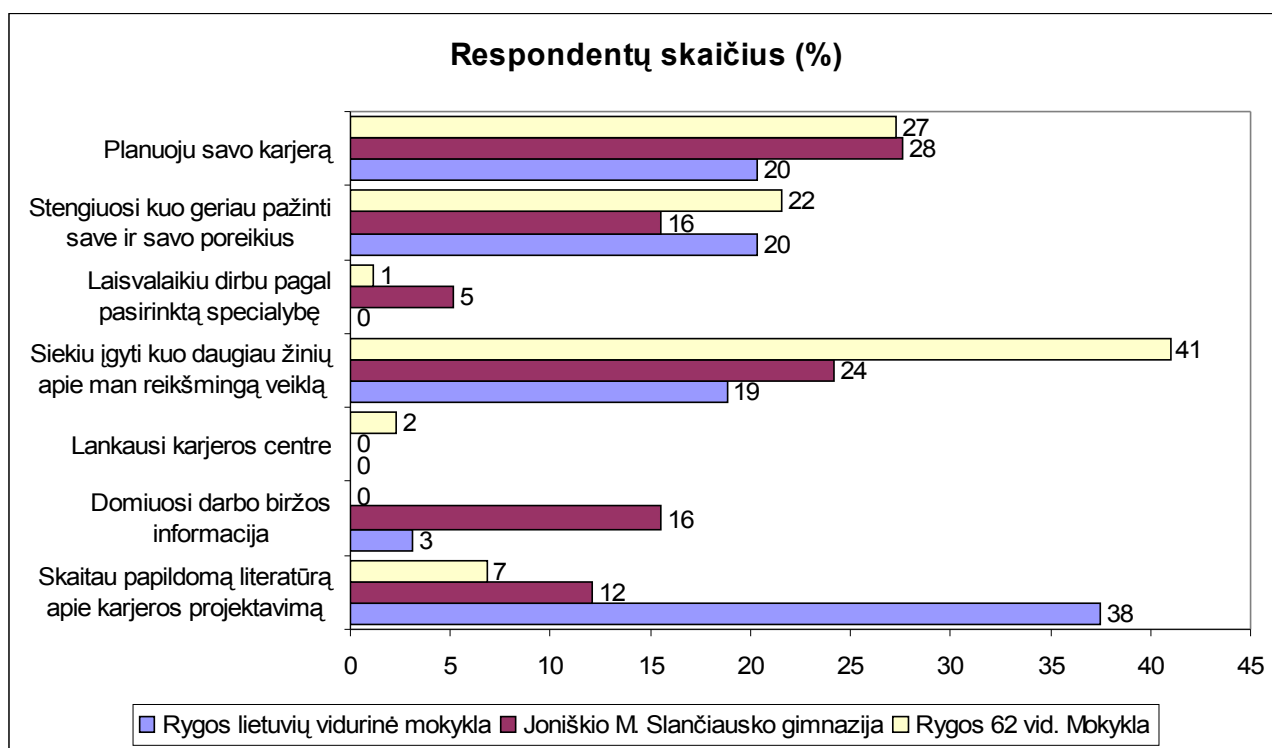
	IABP
Chi-Square(a)	144,254
df	9
Asymp. Sig.	,000

Gauti anketinės apklausos rezultatai rodo, kad apie būsimą profesiją respondentai sužino iš įvairių šaltinių, bet prieinamiausias yra internetas. Tai nurodė 29% Joniškio M. Slančiausko gimnazijos apklaustųjų mokinių. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos respondentams internetas taip pat prieinamiausia (28%) informacijos priemonė. Skirtingai, negu šiose dvejose mokyklose, Rygos 62 vidurinės mokyklos respondentai daugiausiai (25%) informacijos gauna iš mokykloje dirbančio karjeros konsultanto. Apklaustieji moksleiviai pažymėjo, kad mažiausiai apie profesiją sužino skaitydami spaudą (2%), žiūrėdami televizorių (5% ir 1%), klausydami radijo (1%). Didelę įtaką turi tėvai (24%, 16%, 7%). Taip pat tiriamieji informacijos apie profesijos pasirinkimą gauna bendraudami su draugais, tai pažymi 16%, 6%, 3% respondentų. Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvų ir draugų įtaka renkantis profesiją gana didelė, jaunuoliams svarbi tėvų nuomonė. Rygos lietuvių vidurinė mokykla kol kas neturi karjeros konsultanto. Kitose tyrime dalyvavusiose mokyklose dirba karjeros konsultantai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokykloje karjeros ugdymu daugiausia (22%) užsiima klasės auklėtojas ir dalykų mokytojai (17%).

9-12 klasių moksleiviai gauna įvairios informacijos apie profesijos įgyjimo galimybes (žr. 9 pav.).

9 pav. Profesijos įgijimo galimybės (N=193)

Chi kvadrato rezultatai rodo statistiškai reikšmingą patikimą ($\chi^2=95,668$; kai $df=6$; $p=0,000$) rezultata (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

. Profesijos įgijimo galimybės (N=193)

	Observed N	Expected N	Residual
Skaitau papildomą literatūrą apie karjeros projektavimą	41	27,6	13,4
Domiuosi darbo biržos informacija	11	27,6	-16,6
Lankausi karjeros centre	6	27,6	-21,6
Siekiu įgyti kuo daugiau žinių apie man reikšmingą veiklą	62	27,6	34,4
Laisvalaikiu dirbu pagal pasirinktą specialybą	7	27,6	-20,6
Stengiuosi kuo geriau pažinti save ir savo poreikius	28	27,6	,4
Planuoju savo karjerą	38	27,6	10,4
Total	193		

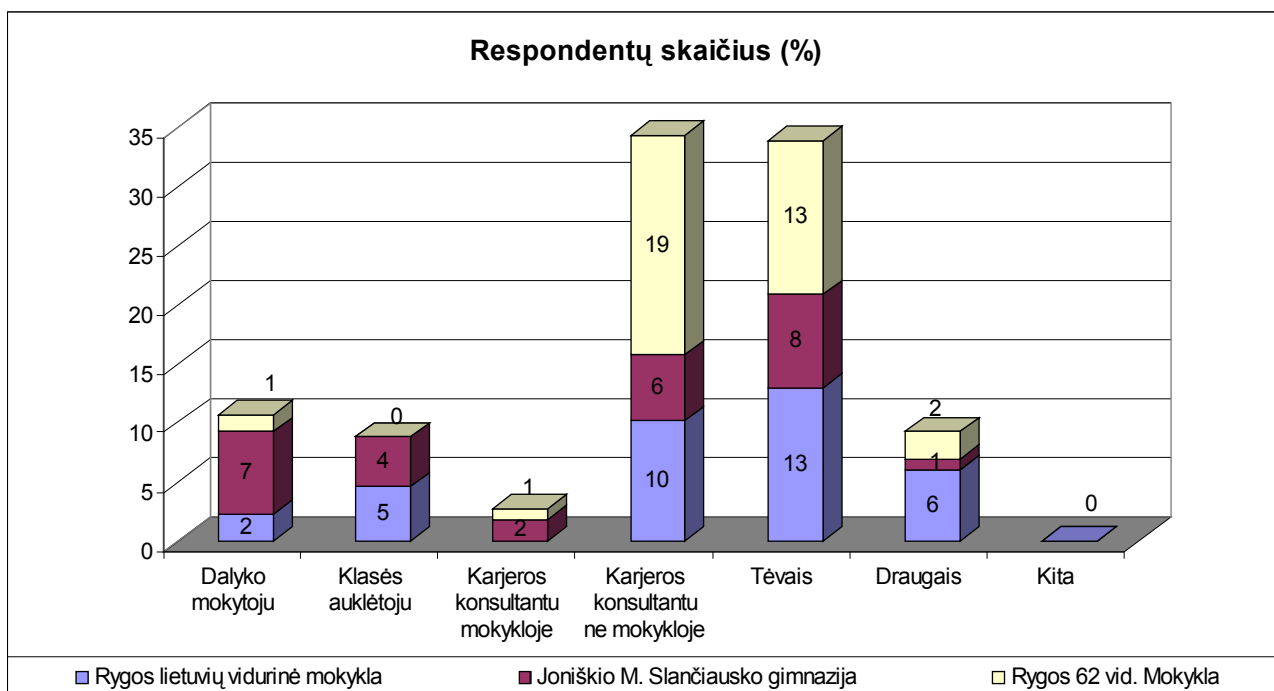
	IAPIG
Chi-Square(a)	95,668
df	6
Asymp. Sig.	,000

Beveik visi respondentai domisi savo ateitimi. Tiriamieji siekia įgyti kuo daugiau žinių apie jiems reikšmingą veiklą (41%), skaito papildomą literatūrą apie karjeros projektavimą (38%), daugelis planuoja savo ateitį (28%), stengiasi kuo geriau pažinti save ir savo poreikius (22%). Moksleiviai gana dažnai lankosi darbo biržose, domisi darbo biržos informacija (16%). Iš apklaustųjų mokyklų tik Rygos 62 vid. mokyklos respondentai (2%) lankosi karjeros centruose. Labai mažai moksleivių laisvalaikiu dirba, tik Joniškio M. Slančiausko gimnazijos moksleiviai (5%) dirba mėgstamą darbą.

Dažnai moksleivius veikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai (prestižas, uždarbis, statusas ir pan.). Tačiau, jei profesijos pasirinkimą lemia išoriniai veiksniai, tai žmogų skatina dirbti įsikalbėjimas, didelis valingas nusistatymas, o visa tai asmenybei gali sukelti įvairius konfliktus. Norint to išvengti, būtina profesiją rinktis racionaliai, sistemingai – siekiant vidinės harmonijos, kuri įmanoma tik gerai pažinus savo polinkius, interesus, gebėjimus, darbo turinį ir vadovaujantis vidiniais motyvais (R. Petrauskaitė, 1996; R. Laužackas, 1999; V. Stanišauskienė, 2000).

Tarp vyresniųjų klasių moksleivių dažnai pasitaiko tokių, kurie svyruoja tarp skirtingų interesų, nesuvokia, kokią svarbią reikšmę renkantis profesiją turi jų sugebėjimai arba sunkiai savo interesus identifikuoja. Šią problemą ypač akcentuoja L. Jovaiša (1999).

Tyrimo buvo domėtasi su kuo jaunuoliai galėtų pasikonsultuoti karjeros klausimais (žr. 10 pav.).

10 pav. Karjeros konsultantai (N=193)

Chi kvadrato rezultatai rodo statistiškai reikšmingą ir patikimą ($\chi^2=117,720$; kai $df=6$; $p=0,000$) rezultatą (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

. Karjeros konsultantai (N=193)

	Observed N	Expected N	Residual
Dalyko mokytoju	24	27,6	-3,6
Klasės auklėtoju	21	27,6	-6,6
Karjeros konsultantu mokykloje	8	27,6	-19,6
Karjeros konsultantu ne mokykloje	61	27,6	33,4
Tėvais	58	27,6	30,4
Draugais	20	27,6	-7,6
Kita	1	27,6	-26,6
Total	193		

	KKK
Chi-Square(a)	117,720
df	6
Asymp. Sig.	,000

7 lentelės tęsinys

Mokėjimas vadovautis vidiniu balsu – giliai prasmingas asmenybės brandos požymis (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Taigi, tas asmuo, kuris geba pats savarankiškai apsispręsti dėl savo ateities – brandus žmogus.

Respondentams svarbu pasikonsultuoti dėl profesijos pasirinkimo galimybių su vyresniais, didesnę profesinę patirtį turinčiais žmonėmis. Tai rodo ir tyrime gauti duomenys. Didelę įtaką profesijos pasirinkimui turi tėvai (13%, 8%, 13%).

Profesinio pasirinkimo motyvacijos kaitoje daug dėmesio skiriama socialiniam pagrindui kaip pirminės socializacijos rezultatui (Jovaiša, 1999; Kregždė, 1988). Ypač svarbi yra šeimos įtaka artimiausiam sociumui sukurti, nes nuo šeimos susiklosčiusių santykių ir bendravimo specifikos ateityje priklausys jauno žmogaus profesinė orientacija. Moksliniu tyrimu yra pagrįsta, kad aukštąjį išsilavinimą turinčių tėvų vaikai taip pat dažniausiai siekia aukštojo išsilavinimo (Kregždė, 1988).

Apklaustieji mokiniai kreipiasi ir į karjeros konsultantą, kuris dirba ne mokykloje (19%, 6%, 10%). Respondentai pasitiki savo dalyko mokytoju (1%, 7%, 2%), bei klasės auklėtoju (4%, 5%). Jaunuoliai teigia, kad draugai taip pat turi didelės įtakos profesijos pasirinkimui, tai pažymi 6% apklaustųjų. Nemaža dalis paauglių orientuojasi į draugus: paklauso patarimų, seka jų pavyzdžiu ir pasirenka tą pačią profesiją, kaip ir jie. Toks pasirinkimas retai kada būna sėkmingas (Bartnikienė, 1989).

Mažiausiai (2%) respondentai kreipiasi į mokyklos karjeros konsultantus. Mokiniai nesitiki gauti kvalifikuotos pagalbos iš karjeros konsultanto dirbančio mokykloje. Rygos lietuvių vidurinė mokykla neturi karjeros konsultanto. Mokykloje nėra karjeros konsultanto etato. Rygos mieste veikia vienas karjeros centras, kuris turi 26 filialus visoje Latvijoje. Karjeros centre dirba 60 karjeros konsultantų. Universitetai, aukštosios mokyklos turi savo karjeros centrus.

Profesinės karjeros konsultavimas dabar suprantamas kaip nuolatinis, trunkantis visą konsultuojamojo gyvenimą, procesas (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001). Mokymosi visą gyvenimą memorandume rašoma, kad reikia siekti bendro tikslo ir sukurti tokią Europą, kurioje kiekvienas žmogus galėtų pilnai vystyti savo gebėjimus.

Analizuojant tiriamųjų būsimos profesijos sąsaja su kuriuo nors mokomuoju dalyku, galime daryti prielaidą, kad Rygos lietuvių vidurinės mokyklos respondentai savo būsimąją profesiją sieja su mokomaisiais dalykais. Taip nurodė pusė (50%) respondentų. Dalyvavę tyrime moksleiviai teigia:

- “Būtinos anglų kalbos žinios, nes jos pravers ateičiai”.
- “Būtina matematika. Matematika visur reikalinga”.
- “Būtina literatūra, jeigu nori būti išsilavinęs”.
- “Būtinai visi dalykai, nes be jų neįgysi jokios profesijos”.

Mokiniai supranta mokomųjų dalykų svarbą, renkantis profesiją. Profesinė branda yra visą gyvenimą trunkantis procesas, todėl šis ilgas ir sudėtingas kelias turi vykti per visus mokinio mokymosi mokykloje metus, panaudojant įvairias ugdymo formas bei metodus.

Profesijos nesieja su jokių mokomuoju dalyku taip pat 50% apklaustųjų. Respondentai nurodė:

- “Tokio dalyko iš vis nėra mokykloje, kurio reikės pasirinktai profesijai”.
- “Mokykloje nemoko architektūros pagrindų”.
- “Mokykla iš viso moko visiškai gyvenime nebūtinų dalykų”.

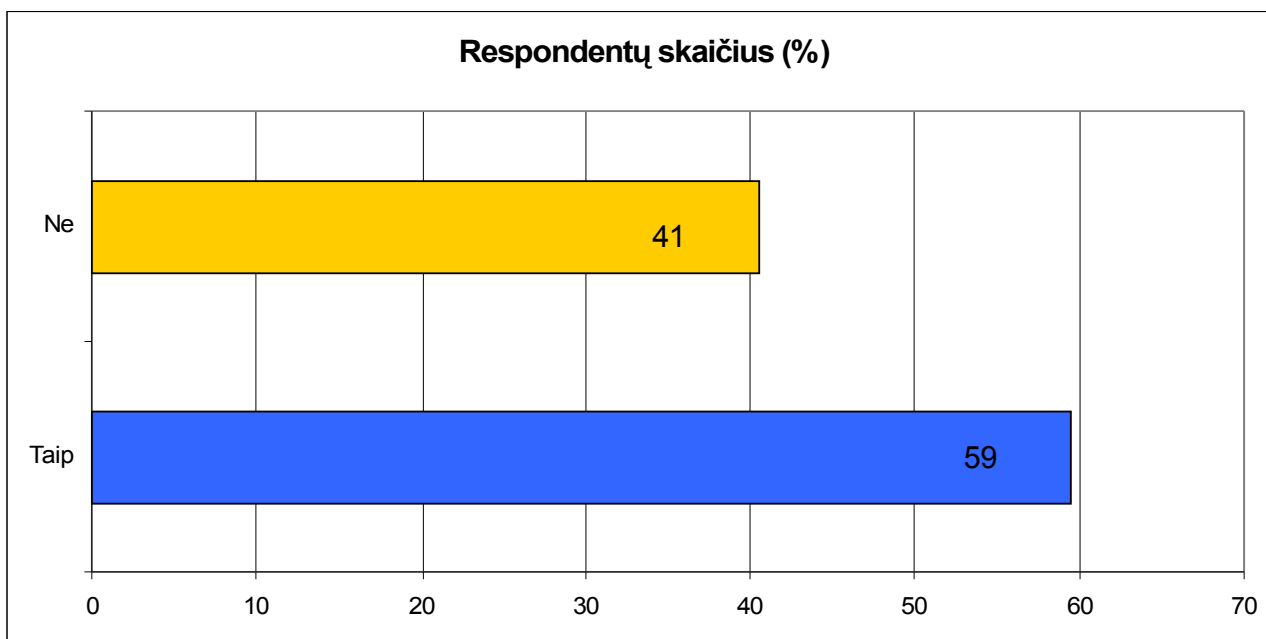
Joniškio gimnazijos pusė (50%) apklaustųjų gimnazistų mano, kad profesiją galima sieti su kuriuo nors iš mokomuoju dalykų. Respondentai mano:

- “Visų dalykų būsima profesijai gali prireikti”.
- “Labai svarbi lietuvių kalba, jos reikės visoms profesijoms”.
- „Visi dalykai reikalingi, nes padeda suprasti apie profesinę veiklą”.

Nesieja savo būsimos profesijos nė su vienu mokomuoju dalyku taip pat 50% gimnazistų. Jų nuomonė:

- “Mokykloje nėra tokio dalyko”.
- “Norimai profesijai neturi didelės reikšmės besimokantys dalykai”.

Rygos 62 vidurinės mokyklos moksleivių atsakymai gana įvairūs (žr. 11 pav.).

**11 pav. Rygos 62 vidurinės mokyklos moksleivių profesijos siejimas su mokomuoju dalyku
(N=79)**

Dauguma (59%) Rygos 62 vidurinės mokyklos apklaustųjų respondentų supranta, kad mokomieji dalykai bus reikalingi būsima profesijai. Tai paaiškina tuo, kad:

- “Bet kuriai specialybei mokyklos programa reikalinga”.
- “Kiekvienas dalykas daugiau ar mažiau reikalingas visoms profesijoms”.
- “Iš kiekvieno dalyko galima įgyti žinių”.

Pažintiniai interesai tiesiogiai susiję su mokomaisiais dalykais, su tikrovės pažinimu. Interesas valdo dėmesį, be kurio neįmanoma joks mokymasis, joks išmokimas. Žmogus yra juo tobulesnis, juo platesnėmis tikrovės sritimis domisi. Profesiniai interesai kyla iš pažintinių. Jie skatina domėtis kokia nors profesija. Išsivystęs profesinis interesas virsta aktyviu noru dirbti pagal mėgstamą specialybę visuomenei naudingą darbą, tobulinti savo kvalifikaciją ir siekti geriausių veiklos rezultatų (Jovaiša, 1985).

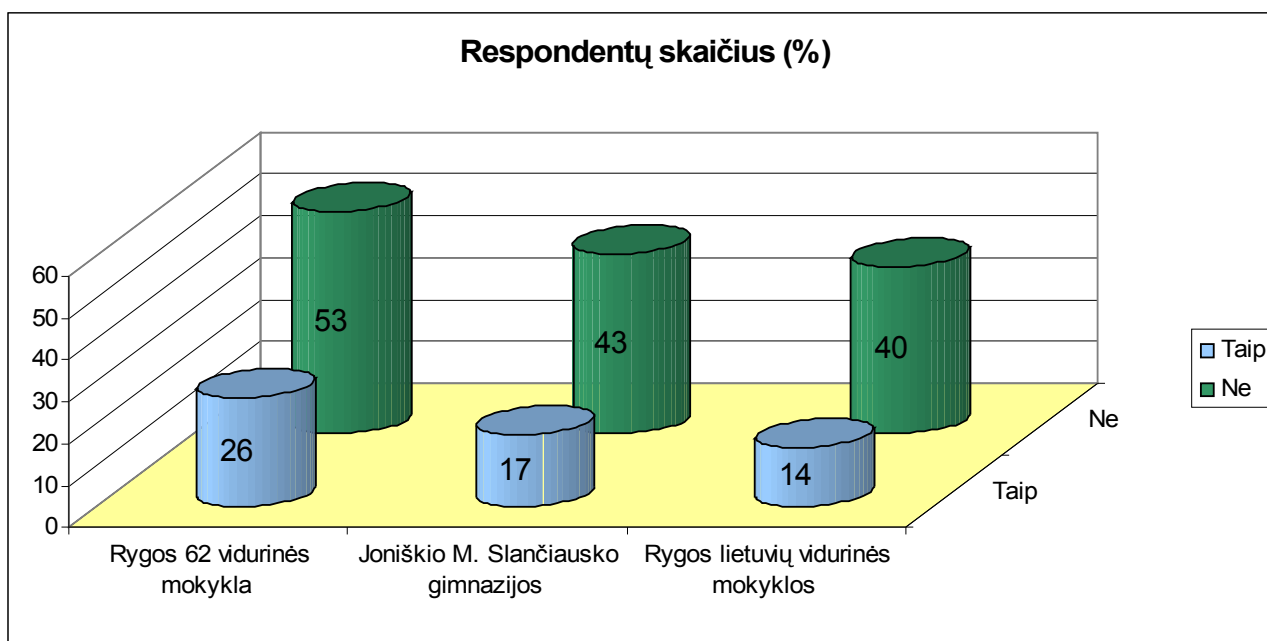
Nesieja su būsima profesija mokomųjų dalykų 41% respondentų. Tiriamieji pažymi:

- “Mokykloje tokio dalyko nėra”.
- “Kol kas nereikia jokio mokomojo dalyko”.
- “Mokykloje nemoko to, ko reikės būsima profesijai”.
- “Nė vienas dalykas neatitinka pasirinktai specialybei”.

Tyrimo rezultatai rodo, kad respondentai mano, jog gimtosios kalbos, užsienio kalbų, matematikos žinios yra būtinos ir reikalingos jų profesinei ateičiai. Tačiau išryškėja tendencija, jog moksleiviams dar trūksta patirties, žinių, todėl gana sunkiai sekasi įvertinti atskirų dalykų svarbą bei jų reikšmę būsimai profesijai.

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti ar sieja respondentai būsimąją profesiją su popamokine veikla. Šiandien ypač akcentuojama laisvą ir kūrybišką mąstymą, veiklumą bei savarankiškumą skatinančio ugdymo svarba. Tai padeda jaunam žmogui kūrybiškai panaudoti turimas žinias ir gebėjimus bei rasti savo vietą gyvenime.

Moksleivis siekiantis save realizuoti, turi atpažinti savo galias, sugebėjimus, talentus, stengtis juos kuo geriau išvystyti ir tobulinti. Šias svarbias ateičiai kompetencijas galima ugdyti popamokinėje veikloje (žr. 12 pav.).

12 pav. Respondentų būsimosios profesijos siejimas su popamokine veikla (N=54)

26% Rygos lietuvių vidurinės mokyklos apklaustųjų respondentų, savo būsimąją profesiją sieja su popamokine veikla. Respondentai teigia:

- „Tai būtina planuojant savo ateitį“.
- „Dalyvaujant įvairiuose užsiėmimuose, vėliau bus lengviau mokytis“.
- „Jeigu profesija susijusi su menais, popamokinė veikla būtina“.
- „Popamokinėje veikloje išmokstu kalbėti, laisviau ir drąsiau jaustis prieš auditoriją“.

74% respondentų teigia, kad būsimos profesijos nesieja su popamokine veikla:

- „Niekas įdomaus mokykloje nevyksta“.
- „Niekas nesidomiu, niekas nelankau“.
- „Dar neapsisprendęs dėl profesijos, todėl niekas nelankau“.
- „Nėra laiko užsiėmimams“.

Tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, jog respondentai pasinaudoja popamokine veikloje įgytais gebėjimais kasdieniniame gyvenime bei rinkdamiesi būsimą profesiją. Tai rodo popamokinės veiklos reikalingumą. Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje (žr. 5 PRIEDAS) veikia dailės būrelis, kurio metu mokiniai susipažįsta ne tik su latvių, bet ir lietuvių dailės, dailės istorija. Lygindami įvairių dailininkų kūrybą, piešdami ir tapydami jaunuoliai ne tik susipažįsta su vienos ir kitos tautos atskirų laikotarpių dailės ypatumais, bruožais, bet ir įgyja žinių apie dailininko profesiją. Lankydami liaudies šokius susipažįsta su Lietuvos nacionaliniais šokiais. Mokykloje veikia muziejininkų būrelis, kurio veikla galima susieti ne tik su istorinėmis žiniomis apie abi valstybes, bet ir su muziejininko profesija.

Dauguma (72%) apklaustųjų Jonišio M. Slančiausko respondentų sieja savo profesiją su popamokine veikla. Popamokinė veikla – labai svarbi moksleivių užimtumo sritis, suteikianti galimybes atsiskleisti jų gabumams, leidžianti pagilinti ir praktiškai panaudoti žinias, įgytas pamokų metu. Popamokinė veikla taip pat yra neatsiejama moksleivio asmenybės ugdymo dalis, stiprinanti savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą, pilietiškumą, lavinanti vaizduotę, komunikabilumą. Popamokinė veikla atlieka ir prevencines funkcijas socialiai žalingų įpročių atžvilgiu: nusikalstamos veiklos, priklausomybių nuo narkotinių medžiagų ir kt. Jie teigia:

- „Po pamokų galima daug nuveikti, užsiėmimai įdomūs, smagu ką nors naujo sužinoti“.
- „Sieju su popamokine veikla todėl, kad būtent tuo užsiminėju laisvalaikio, tai mano ateities tikslas“.
- „Tai dalis mano gyvenimo“.

28% respondentų teigia, kad nesieja būsimos profesijos su popamokine veikla. Jie nurodė:

- „Niekas neveikiu“.
- „Pamokos baigiasi vėlai, popamokinei veiklai nelieka laiko“.
- „Užsiėmimai būna dažniausiai mokami, nėra tam lėšų“.
- „Nerandu tam laiko“.
- „Nemėgstu popamokinės veiklos“.
- „Tam nėra galimybių mūsų mieste“.
- „Neužsiėminėju, nes dar nežinau kuo būsiu“.

Rygos 62 vidurinės mokyklos 33% apklaustųjų moksleivių sieja savo būsimąją profesiją su popamokine veikla. Jie teigia:

- „Yra būtina praktika“.
- „Tai smagu ir patinka“.
- „Gali prireikti ateičiai“.

67% respondentų nesieja savo profesijos su popamokine veikla. Tiriamieji teigia:

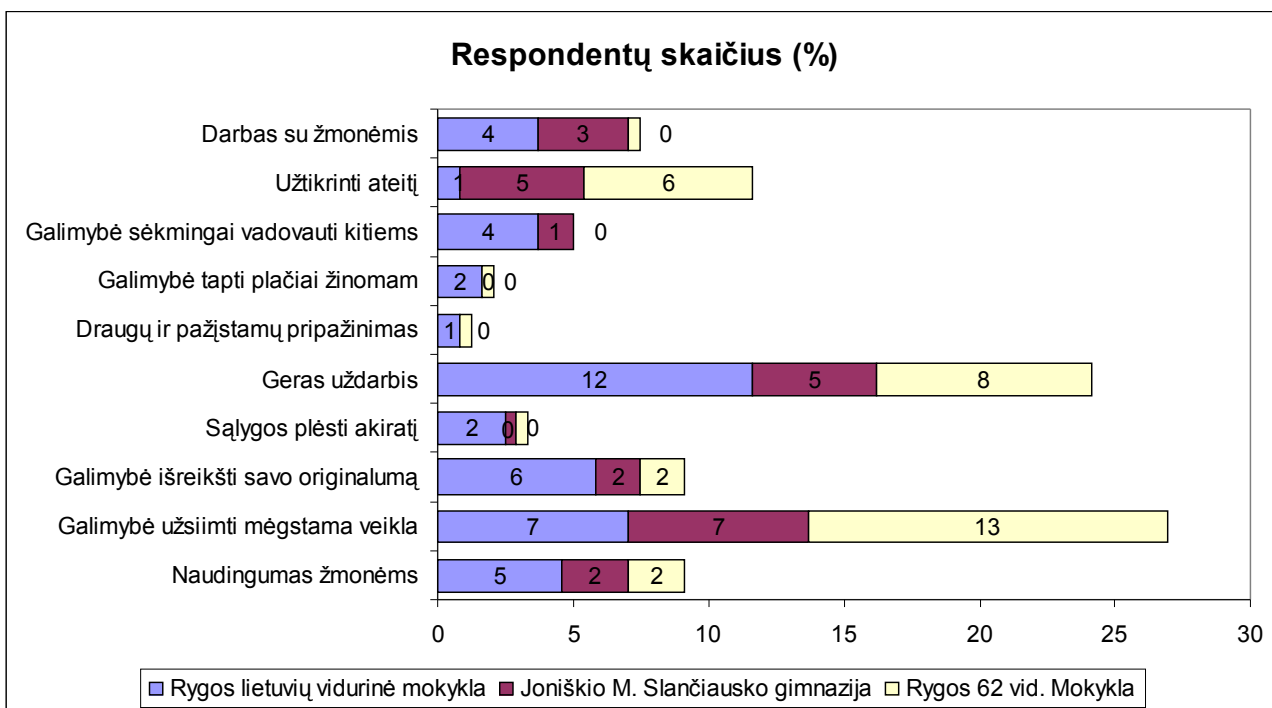
- „Tam nėra laiko“.
- „Nežinau kuo užsiimsiu ateityje“.
- „Nėra mokykloje tokio pasirinkimo“.
- „Laisvalaikiu dirbame, nėra laiko popamokinei veiklai“.
- „Neturiu tam galimybių“.

Gauti rezultatai rodo, kad popamokinė veikla neturi didelės įtakos renkantis profesiją. Mažiau nei pusė visų trijų mokyklų respondentų pritaria, kad dalyvavimas popamokinėje mokyklos veikloje padės renkantis profesiją. Popamokinėje veikloje mokiniai įgyja naujų žinių, įgūdžių, realizuoja savo gabumus, įgyja patirties, išmoksta dirbti individualiai ir komandoje.

Popamokinis ugdymas karjerai – tai savotiškas moksleivių supažindinimas su įvairiomis profesijomis ir joms reikalingomis asmens savybėmis. Lankydami būrelius, studijas mokiniai ieško veiklos, kuri jiems patinka, tai gali būti savotiška paraiška būsimai profesijai.

Darbe žmogus ieško prasmės, bando panaudoti savo kūrybinius ir kitus gebėjimus. Todėl profesijos pasirinkimas nėra vienkartinis sprendimas – tai ilgas procesas, susidedantis iš kelių pakopų.

Profesijos rinkimosi motyvų pagrindą sudaro profesinės vertybės, todėl buvo įdomu išsiaiškinti, kokios profesinės vertybės vyrauja renkantis profesiją (žr. 13 pav.).

13 pav. **Profesinių vertybių vyravimas renkantis profesiją (N=193)**

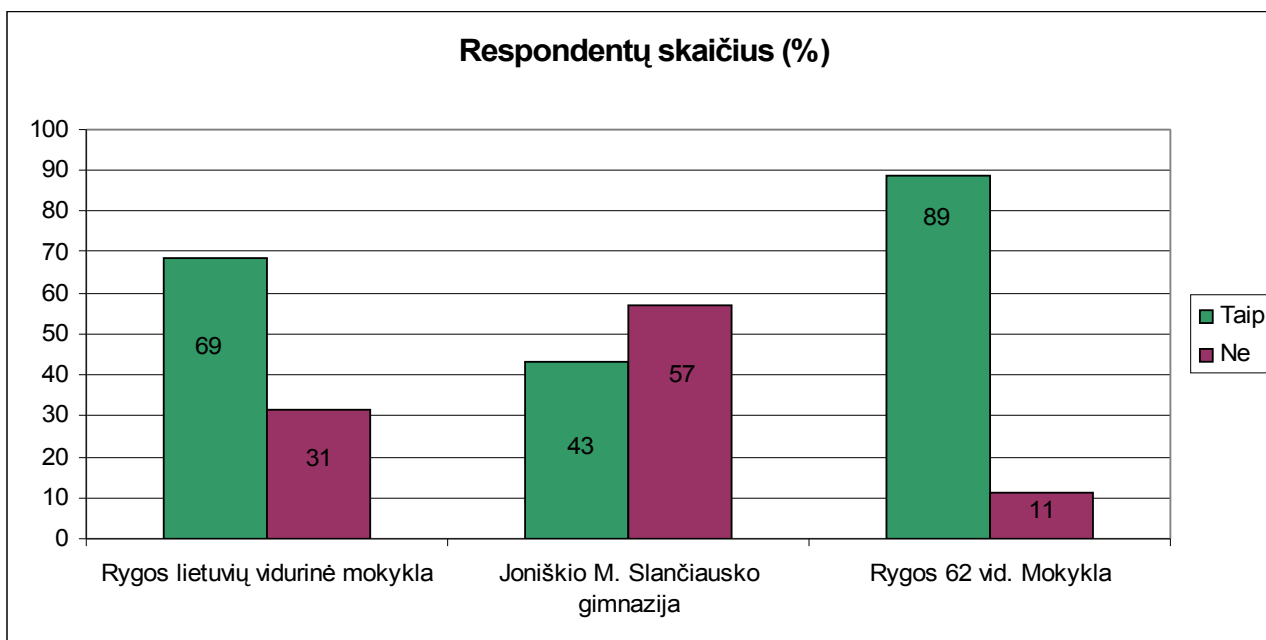
Vertybė – 1) objektas, reikšmingai tenkinantis asmens ar visuomenės poreikius; 2) asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai atitinkančius materialinius, kultūrinius ir dvasinius asmenybės poreikius (Jovaiša, 2007).

Profesijos įprasminimas susijęs su profesine veikla. Psichologiniu požiūriu veiklai skatina žmogaus poreikių ir vertybių sistema, kurioje dominuojančios vertybės sukuria tikslingos veiklos motyvaciją bendruomenei. Prasmingai dirbdamas žmogus tenkina esminius savo, kaip dvasingos būtybės, poreikius, visų pirma – kūrybos poreikį. Veiklos įprasminimas – kūrybinis procesas, kuriame atsiskleidžia asmenybės unikalumas.

Atsakymai buvo įvairūs. Tai lėmė mokinių asmenybės ir jo socialinio lygmens, kurį formavo ugdymas, jo procese perteiktos žinios apie vertybes bei jų prasmę. Renkantis profesiją moksleiviai dažniausiai (13%) renkasi galimybę užsiimti mėgstama veikla. Dalis (12%) respondentų profesiją sieja su geru atlyginimu, tai rodo menką gebėjimą suvokti svarbiausias profesijos vertybes. Užtikrinti savo ateitį – pasirinko 6% apklaustųjų. Net 6% respondentų būsimą profesiją sieja su galimybe išreikšti savo originalumą. Darbas su žmonėmis svarbus 4% respondentų. Galimybę sėkmingai vadovauti kitiems pažymi 4% respondentų. Naudingumas žmonėms svarbus 5% apklaustųjų respondentų, sąlygas plėsti savo akiratį pažymi tik 2%. Draugų ir pažįstamų pripažinimas svarbus tik 1%.

Profesijos vertinimas ir jos rinkimosi motyvai yra svarbi profesinio orientavimo dalis. Svarbu padėti mokiniui suprasti, kokiais vidiniais kriterijais jis turi vadovautis rinkdamasis profesiją. Tėvų socialinė padėtis, jų profesija per kasdienį bendravimą daro įtakos vaikų vertybinėms nuostatoms ir profesiniam apsisprendimui (Kregždė, 1988).

Tyrimo duomenys rodo, kad 9-12 klasių moksleiviai yra dirbę (žr. 14 pav.).

14 pav. Moksleivių darbinė patirtis (N=193)

Net 69% Rygos lietuvių vidurinės mokyklos tiriamųjų, jau yra dirbę. Respondentai dirbo pašte (1 mėn.); autoservise (dvi vasaras); kavinėje (1 sav.); turguje (kiekvieną vasarą); vaikų darželyje (3 mėn.); pardavėja – kasininke (3 mėn.); užsienyje vaikų aukle; dirbo pas tėvą (2 mėn.); kirto medžius (2 sav.); „Stochmane“ pardavėja (3 mėn.); vertėja (2 m.); žurnalistė; sekretore; statybose (3 m.). 31% respondentų teigia, kad dar nedirbo.

Tyrimo duomenys rodo, kad svarbiausia respondentams: „mokslas, o ne darbas“, „neturiu daug laisvo laiko“, „nenoriu“, „nebuvo kur“, „norisi per vasarą pailsėti, ateityje tokios galimybės nebus“, „iš vis neieškojau darbo“, „mėgstu per atostogas patinginiauti“, „nebuvo kur ir nebuvo noro, visus mokesčius apmoka tėvai, dirbti nereikia“.

Savęs, kaip darbo ir santykių su aplinka subjekto, pažinimas formuoja savimone, teigia L. Jovaiša (1981). Sąveikoje su darbu susiformavusi savimone padeda realiau save įvertinti, pažinti ir tinkamai apsispręsti. Pajusti savo poreikius, polinkius ir galimybes, suvokti savo tikslus (Bartnikienė, 1989).

43% Jonišio M. Slančiausko gimnazijos respondentai jau yra dirbę. Respondentai dirbo pas ūkininką (2 mėn.); Žeimelio žemės ūkio bendrovėje (2 mėn.); kaime (3 mėn.); padėjo giminaičiams spausdinti darbo instrukcijas; užsienyje (5 mėn.); padavėja (3 m.); darželyje „Berželis“ (2 mėn.); pardavėja (vasaros sezonu); klube (savaitgaliais).

Dirbant ugdomi gebėjimai, poreikis dirbti, kartu valia ir kitos asmenybės savybės, reikalingos, kad žmogus galėtų sėkmingai dirbti. Ugdomi charakterio bruožai: darbštumas, pareigingumas, tvarkingumas, savarankiškumas, kūrybiškumas, iniciatyvumas, sąžiningumas, punctualumas ir kt., kurių pagrindu susiformuoja svarbus bruožas – sąmoningas veiklumas (Bartnikienė, 1989).

Daugiau nei pusė (57%) apklaustųjų niekur nedirbo. Tai paaiškinami, kad „nebuvo galimybių“, „nebuvo progos pasireikšti“, „nebuvo noro“, „mokslas atima visą laiką“, „niekas nepriima, nes esame per jauni“.

Dauguma (89%) Rygos 62 vidurinės mokyklos moksleivių jau yra dirbę. Darbo vietos labai įvairios: pardavėja (6 mėn.); sanitaru (1 mėn.); žemės ūkyje; restorane (3 mėn.); energofirmoje; Macdonalde; aptarnavimo sferoje (1 mėn.); viešbutyje (3 mėn.); „Maximoje“ pardavėja; „Droge“ pardavėja; platina „AVON“ kosmetiką; statybininku (5 mėn.); banke (1,5 m.); barmenu (3 mėn.); spaudos kioske „Narvesen“ (2 mėn.); privačiai moko vaikus (2 m.); grožio salone (1 m.); poliklinikoje – registratūroje; aukle (3 m.); „Statoil“ degalinėje (3 mėn.).

11% respondentų nėra dirbę, tai paaiškinami, tuo kad: „Skiria laiką hobiui ir šeimai“, „kol kas tėvai išlaiko“, „darbas trukdo mokslams“, „kol kas nėra galimybių“, „pasiūlyti darbai neatitinka mano norų“, „nenorėjo įdarbinti oficialiai“, „visą laisvą laiką skiriu mokslams“.

Pastaruoju metu įvairiose diskusijose yra analizuojama lyčių nelygybę kuriantys mechanizmai visuomenėje, atkreipiant dėmesį į lyties reikšmingumą pasirenkant išsilavinimą ir profesiją. Apklausoje dalyvavusių respondentų požiūris į darbą skirtingas. Skiriasi merginų ir vaikų pasirinkimai. Duomenys rodo, kad merginos dažniau nei jaunuoliai renkasi globą ir kontaktą su kitais žmonėmis turinčias profesijas. Vaikinai renkasi profesijas susijusęs su technika bei tiksliais mokslais. Vyriškos lyties atstovams labai svarbus gerai apmokamas darbas.

Rengiantis profesinei veiklai būtina kaupti informaciją apie save, susipažinti su darbinės veiklos pasauliu, bei nustatyti savo santykį su tuo pasauliu. Rinktis profesiją reikia racionaliai, sistemingai. Pagal J. Hollando (1973) teoriją žmones (pagal interesus ir sugebėjimus) bei profesijas (pagal darbu keliamus reikalavimus) galima suskirstyti į šešis tipus: praktikinį, tiriamąjį, meninį, socialinį, dalykinį, normatyvinį.

Praktinio tipo žmonės teikia pirmenybę darbu ir veiklai, kurioje naudojami įvairūs įrankiai ar mašinos bei matomas konkretus darbu rezultatas. Tiriamojo tipo žmonės teikia pirmenybę

moksliniam tiriamajam darbui, kuriame analizuojami daiktai ir įvykiai, kaupiami ir apibendrinami duomenys, sprendžiamos įvairios problemos. Meninio tipo žmonės teikia pirmenybę meninei kūrybinei veiklai, saviraiškai. Socialinio tipo žmonės teikia pirmenybę veiklai ir darbui, kur reikia teikti pagalbą, duoti nurodymus, konsultuoti ir patarti kitiems žmonėms. Dalykinio tipo žmonės teikia pirmenybę veiklai ir darbui, kur reikia rodyti iniciatyvą, vadovauti kitiems. Normatyvinio tipo žmonės teikia pirmenybę veiklai ir darbui, kur aiškios normos ir reikalavimai, laikomasi nustatytos tvarkos.

Žmogų ir profesiją dažniausiai apibūdina dviejų ar daugiau tipų derinys. Pasitenkinimas profesine veikla, jos sėkmė priklauso nuo to, kiek žmogaus asmenybė (tipas) dera su profesine aplinka (tipu). Tikėtina, kad žmogus gerai jausis toje profesinėje aplinkoje, kuri atitinka jo asmenybės tipą (interesus, sugebėjimus ir polinkius). Tuomet galima tikėtis geresnių mokymosi rezultatų ir pasitenkinimo darbu, tobulėjimo profesinėje veikloje.

Pasirinkti profesiją nelengva. Moksleiviai dirbę vieną ar kitą darbą, dar negali tvirtai nuspręsti ar tai jie darys visą savo gyvenimą. Daugelis respondentų jau turi pasirinkę aukštąsias mokyklas, kuriose norėtų studijuoti. Kaip rodo tyrimo duomenys Rygos lietuvių mokyklos moksleiviai norėtų studijuoti Vilniaus universitete, Latvijos universitete, Niujorko aukštojoje mokykloje, Latvijos sporto akademijoje, Rygos Technikos universitete, Latvijos Žemės Ūkio universitete, Psichologijos aukštojoje mokykloje, Koncervatorijoje, Rygos P. Stradinio universitete. Apklaustieji moksleiviai, kurie mokosi šioje mokykloje gali rinktis tiek Lietuvos, tiek Latvijos universitetus, nes respondentai moka lietuvių ir latvių kalbas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Mokinių pasirinktos aukštosios mokyklos (N=193)

Mokyklos pavadinimas	Rygos lietuvių vid. m. mokiniai N=54	Rygos 62 vidurinė mokykla N=79	Joniškio M. Slančiausko gimnazija N=60	Iš viso N=193
Vilniaus Gedinimo Technikos Universitetas	1			1
Kauno Vytauto Didžiojo Universitetas	1			1
Vilniaus Universitetas	3		8	11
Latvijos Universitetas	7	18		25
Niujorko aukštoji mokykla	1	1		2
Latvijos sporto akademija	3	4		7
Rygos Technikos Universitetas	6	2		8
Latvijos Žemės	5	1		6

Universitetas				
Rygos Pedagogijos ir Psichologijos aukštoji mokykla	5	7		12
Rygos Konzervatorija	3	4		7
Rygos P. Stadinia Universitetas	7			7
Rygos biznio koledžas		2		2
Policijos akademija		2		2
Rygos banko aukštoji mokykla		2		2
Kauno Universitetas			7	7
Šiaulių Universitetas	1		8	9
Vilniaus teisės mokykla			8	8
Kauno kolegija			2	2
Lietuvos žemės ūkio mokykla			8	8
Dar nežino	11	26	19	56

8 lentelės tęsinys

Pagal statistinius Rygos lietuvių vidurinės mokyklos duomenis (žr. 6 PRIEDAS) beveik kiekvienais mokslo metais mokiniai pasirenka vieną ar kitą Lietuvos aukštąją mokyklą.

Tyrimo duomenys rodo, kad skirtingai nei Rygos lietuvių vidurinės mokyklos respondentai, Joniškio M. Salnčiausko gimnazijos mokiniai norėtų mokytis Žemės Ūkio mokykloje (Lietuva), Kauno kolegijoje, Vilniaus teisės mokykloje, Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Šiaulių universitete, Šiaulių kolegijoje.

Moksleiviai, kurie mokosi Rygos 62 vidurinėje mokykloje renkasi Latvijos aukštąsias mokyklas: Latvijos universitetą, Biznio koledžą, Psichologijos aukštąją mokyklą, Kultūros koledžą, Banko aukštąją mokyklą, Pedagogijos ir Psichologijos aukštąją mokyklą, Rygos tarptautinę ekonomikos ir biznio aukštąją mokyklą, Policijos akademiją. Mokiniai svajoja apie mokslą Anglijos bei Prancūzijos aukštosiose mokyklose. Nė vienas iš respondentų nenori studijuoti Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Skirtumas tas, kad respondentai dažniausiai renkasi tas aukštąsias mokyklas, kurios atitinka kalbą, kultūrą bei gyvenamąją vietą. Moksleiviai, baigę Rygos lietuvių vidurinę mokyklą, gali rinktis tiek Lietuvos, tiek Latvijos bei kitų valstybių aukštąsias mokyklas. Jie neturi kalbos barjero. Kalbų mokėjimas leidžia pasirinkti studijas skirtingose valstybėse. Mokiniai žino abiejų valstybių istoriją, geografiją, etnokultūrą. Mokykloje nuo 8 klasės dėstoma Lietuvos istorija (žr. 7 PRIEDAS), organizuojamos visos lietuviškos šventės. Mokiniai orientuojasi abiejų šalių kultūriniame bei

sportiniame gyvenime. Jaunimas kviečiamas dalyvauti įvairiuose renginiuose, bei projektuose, kurie organizuojami Latvijoje bei Lietuvoje.

Apibendrinant rezultatus, galima daryti prielaidą, kad tirtose mokyklose nepakankamai dėmesio skiriama karjeros ugdymui. Dauguma mokinių geranoriškai priimtų mokyklos pagalbą karjeros ugdymo klausimais, jiems priimtini įvairūs informacijos perteikimo būdai, įvairios formos bei metodai. Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad su mokiniais daugiau galėtų dirbti psichologas, kuris padėtų nustatyti charakterio bruožus. Tik siekdama pritraukti visus mokinius dalyvauti profesiniame orientavime ir ieškodama įvairių būdų kaip sudominti jaunuolius, mokykla gali tikėtis geresnių rengimo karjerai rezultatų.

IŠVADOS

Teorinės dalies:

1. Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, kuri tampa nacionaliniu prioritetu užimtumo srityje. Siekiant užtikrinti pagalbą jaunimui ir sudaryti visas sąlygas sėkmingai pasirengti planuojant savo profesinę ateitį, mokykla turi tapti pradine institucija, kuri užtikrina šią veiklą.
2. Žmogus turi pats prisiimti visą atsakomybę už savo gyvenimą ir karjerą. Norint realizuoti savo karjeros kompetenciją gali prireikti keisti ne tik organizaciją, bet ir geografinę vietą. Tai sąlygoja žmogaus lankstumo ir mobilumo, nuolatinio mokymosi, pasirengimo pačiam susirasti ar susikurti darbo vietą būtinybę. Naujų šiuolaikinių informacijos ir komunikacijos technologijų įvaldymas yra būtinybė, sudaranti sąlygas plėtoti karjeros galimybes ir nuolat atsinaujinti, kas būtina visose žmogaus veiklos srityse. Mobilumas iš žmogaus reikalauja skirtingų kultūrų pažinimo, tolerantiško požiūrio į jas, užsienio kalbų mokėjimo.
3. Asmenybės ir profesijos ryšys yra abipusis, t.y. iš vienos pusės asmenybė lemia būsimą profesiją, tačiau darbo patirtis bei darbo aplinka gali keisti asmens savybes. Profesinis konsultavimas yra svarbi veikla profesijos pasirinkime. Racionalus profesijos pasirinkimas yra svarbiausias profesinės karjeros sėkmės veiksnys. Kuo moksleiviai geriau pažins save ir išmanys darbo rinką, tuo teisingiau jie galės pasirinkti.

Empirinės dalies:

1. Daugiausia informacijos apie būsimą profesiją mokiniai gauna iš tėvų bei interneto. Mokykloje ugdymu karjerai daugiausiai užsiima klasės auklėtojas ir dalykų mokytojai. Mokyklos karjeros konsultantas ar psichologas beveik visai neteikia šių paslaugų. Daug informacijos apie profesijas jaunuoliai gauna per pamokas, klasės valandėles, išvykas į įstaigas, įmones ir organizacijas.
2. Reikšmingiausiomis savo profesinei ateičiai moksleiviai įvardina gimtosios ir užsienio kalbų bei matematikos dalykų žinias.
3. Respondentai pripažįsta, kad dalyvavimas popamokinėje veikloje padeda renkantis profesiją. Rinkdamiesi popamokinę veiklą moksleiviai tikisi įgyti naujų žinių, įgūdžių, realizuoti savo gebėjimus. Dauguma jaunuolių akcentuoja bendrųjų kompetencijų svarbą bei būtinybę jas plėtoti dalyvaujant įvairioje veikloje.

4. Mokyklos, siekdamos supažindinti mokinius su įvairiomis profesijomis, organizuoja ekskursijas į įstaigas, aukštąsias mokyklas, rengia susitikimus su įvairių profesijų atstovais, organizuoja įvairių būrelių veiklą.
5. Dažniausiai vyresniųjų klasių moksleiviai dirba ten, kur pavyksta įsidarbinti, nors tai ne visada atitinka jų pageidavimus. Retas jaunuolis galvoja tokį pat darbą dirbti ateityje. Dalis moksleivių net ir dvyliktoje klasėje dar neapsisprendę, kokią profesiją norėtų įgyti.
6. Moksleiviai, besimokantys Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje, gali įgyti profesiją tiek Latvijos, tiek Lietuvos aukštosiose mokyklose, nes jie moka kelias kalbas. Praktika rodo, kad kasmet keli jaunuoliai pradeda studijas Lietuvoje.
7. Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, kad mokymasis multikultūrinėje aplinkoje turi įtakos plečiant jaunuolių tarptautinio mobilumo galimybes renkantis studijas.

REKOMENDACIJOS

- Aktyvinti profesinio informavimo, konsultavimo, orientavimo centrų kūrimą mokyklose. Steigti bendrojo lavinimo mokyklose karjeros konsultanto etatus.
- Ugdymas karjerai turėtų prasidėti jau pradinėse klasėse įvairios veiklos bei renginių metu.
- Skatinti pedagogus kurti 9-12 klasių mokiniams karjeros ugdymo (si) programas ir jas įgyvendinti.
- Kelti mokytojų kvalifikaciją profesinio informavimo srityje, kad jie būtų kompetetingi konsultuoti moksleivius karjeros ugdymo klausimais.
- Užtikrinti, kad 9-12 klasių moksleiviams būtų nesunkiai prieinama informacija profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo klausimais.
- Ugdyti jaunuolių karjerai būtinas kompetencijas organizuojant popamokinę, projektinę bei kitas veiklas.
- Orientuoti mokinius į popamokinę veiklą, atsižvelgiant į jų gebėjimus ir interesus, plečiant būrelių pasirinkimo galimybes.
- Sudaryti moksleiviams sąlygas išbandyti savo gebėjimus praktinėje veikloje.
- Bendradarbiauti su įstaigomis, centrais, teikiančiais profesinio informavimo, konsultavimo bei orientavimo paslaugas.

L ITERATŪRA

1. Albrechtas J. (2005). Asmenybė ir karjera. Vilnius: Naujoji matrica.
2. Alijevs R. (2001). Bilingvālā izglītība. Rīga: Retorikaa.
3. Arends R. I. (1998). Mokomės mokyti. Vilnius: Margi raštai.
4. Apine I. (2001) Politoloģija. Ievads etnopsiholoģijā. Rīga: Zvaigzne ABC.
5. Austers I., Golubeva M., Kovalenko M., Strode I. (2006). Daudzveidība ienāk latviešu skolās. Mazākumtautību bērnu integrācija latviešu skolu vidusskolas klasēs. Sabiedriskās politikas centrs Providus.
6. Baldiņš A. (2001). Skolas un ģimenes sadarbība. Rīga: Pētergailis.
7. Barkauskaite M. (2001). Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Vilnius: Vilniaus Pedagoginis Universitetas.
8. Bartnikienė Z., Paurienė L. (1989). Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. Kaunas: Šviesa.
9. Bendrosios programos ir ugdymo išsilavinimo standartai. Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius, 2003.
10. Beresnevičienė D. (1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai): Monografija. – Vilnius: Pedagogikos institutas.
11. Beresnevičienė D. (2003). Jauno suaugusiojo psichologija. Vilnius: Presvika.
12. Bitinas B. (1986). Auklėjimo teorijos ir metodikos klausimai. Kaunas: Šviesa.
13. Brown L.B. (2003). Effects of Globalization on careers .[Žiūrėta 2008-07-10]. Prieiga per internetą< <http://search.ebscohost.com> >
- Dingyuan Zhou and Angeli Santos (2007). Career decision-making difficulties of British and Chinese international university students . [Žiūrėta 2008-07-20]. Prieiga per internetą: < <http://search.ebscohost.com> >
14. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. Margi raštai.
15. Coleman L.K., Morris D., Norton A. (2006). Developing multicultural counseling competence through the use of portfolios. [Žiūrėta 2008-08-12]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com> >
16. Čepienė I. (2005).Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje: problemų analizė. [Žiūrėta 2008-10-28]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21387&p_k=1 >

17. Galkytė H. (1977). Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkančių profesiją, ugdymas. Vilnius: [PMTI].
18. Grigas R. (2001). Tautinė savivoka. – Vilnius: Rosma.
19. Guichard J., Lenz J. (2005). Career theory from an international perspective. [Žiūrėta 2008-08-06]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com> >
20. Gumuliauskienė A. (2002). Karjera šiandieni ir rytoj. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių Universiteto leidykla.
21. Holland J. L. (1973). Making Vocational Choices. Theory of Career. Kn.: Ehglewood Cliffts, HJ; Prentice – Hall.
22. Jovaiša L. (1985). Ugdymo gairės. Kaunas: Šviesa.
23. Jovaiša L. (1978). Profesinio orientavimo pedagogika: Šviesa.
24. Jovaiša L. (1981). Asmenybė ir profesija. Kaunas: Šviesa.
25. Jovaiša L. (1993). Edukologijos pradmenys. Vilnius: Agora.
26. Jovaiša L. (1999). Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius: Agora.
27. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis.
28. Jovaiša T., Orenienė R. (2003). Profesinis konsultavimas žmogiškųjų išteklių plėtros kontekste. [Žiūrėta 2008-07-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.darborinka.lt/files/Ano.pdf>>
29. Kavaliauskienė V. (2001). Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla.
30. Kazis R. (2005). Remaking Career and technical education for the 21 st century: What role for high school programs? [Žiūrėta 2008-10-19]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=17&hid=103&sid=9957aea2-3c7f-484e-be7f-1e851f80a1b1%40sessionmgr103>>
31. Kučinskienė R. (2003). Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla.
32. Kučinskienė R. (2000). Darbo paieškos vadovas. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla.
33. Kočiūnas R. (1995). Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen leidykla.
34. Kregždė S. (1988). Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai. Kaunas. Šviesa.
35. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas: Kauno Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.
36. Laužackas R. (1996). Profesinis rengimas ir jo valdymo dimensijos Lietuvoje. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai,2.

37. Le Roux J. Effective educators are culturally competent communicators/intercultural Education, Vol,13,No.1 [Žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.educationarena.com/educationarena/sample_pdfs6/CEJI13_la.pdf>
38. Leonavičius J. (1996). Stojimo į aukštąją mokyklą faktorių ir motyvų kaita// Socialiniai mokslai šiuolaikinei Lietuvai. Kaunas.
39. Lepeškienė V. (1996). Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
40. Liegėniece D. (1999). Veseluma pieeja valodas apguvė. Rīga: Raka.
41. Lietuvos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
42. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. – 2003, Nr.63-2853.
43. Lietuvos švietimo koncepcija, Vilnius : leidybos centras, 1992
44. Lietuvos švietimo plėtros strateginės nuostatos. (2003-2013). GAIRĖS. Projektas.
45. Louis Busacca A. (2002). Career Problem Assessment: A Conceptual Schema for Counselor Training. [Žiūrėta 2008-09-03]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com> >
46. Margeviča I. (2003) Multikulturālās izglītības problēmas pasaules pieredzē. Pedagoģija: teorija un prakse. Rakstu krājums 1.daļa. Liepāja: LiePa.
47. Myers D.G. (2000). Psihologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
48. Maslow A. (1970). Motyvacija ir asmenybė. Vilnius: Apostrofa.
49. Nieto Romero A.S. (2005). Patvirtinant įvairovę. Vilnius. Margi raštai.
50. Paulionytė J. (2005). Studijų darbų metodinės rekomendacijos. Vilnius: Vilniaus Pedagoginio Universiteto leidykla.
51. Pohl E. (2006). Būkime karjeristai. Vilnius: Versus aureus.
52. Priedītis A. (2006). Kultūru dialogs. Rīga: Pasaules kultūru fonds.
53. Profesinis karjeros vadovas. (1998). Vilnius: Solertija.
54. Prunskus V. (2003). Verslo etika: laiko iššūkiai ir atsako galimybės. Vilnius: Enciklopedija.
55. Pukelis K., Pundziene A. (2002). Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmu kaita. Profesinis rengimas. Tyrimai ir aktualijos 5. Kaunas.
56. Sakalas A., Šilingienė V. (2000). Personalo valdymas. Kaunas. Technologija.
57. Sakalas A. (1998). Personalo vadyba. Vilnius. Margi raštai.
58. Super D.E. (1990). The Psychology of Careers. New York.
59. Stanišauskienė V. (2000). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. Daktaro disertacija. Kaunas.

60. Stanišauskienė V. (2004). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Kaunas: Technologija.
61. Tartautinių žodžių žodynas. (2001). Vilnius: Alma Littera.
62. Vaikevičiūtė V.(2001). Tapatinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas.
63. Želvys R. (1995). Bendravimo psichologija. Vilnius: Margi raštai.
64. Žydžiūnaitė V. (2005). Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.[Žiūrėta 2008-10-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/galutinis_koreguot_SMM_uzsienvaik_ATAS_K_2006.pdf>

PRIEDAI

Mielas respondente,

Prašome dalyvauti apklausoje ir užpildyti anketą. Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti ar skirtinga kultūrinė aplinka turi įtakos būsimai karjerai.

Anketoje pateikti uždaro ir atviro tipo klausimai. Jums tinkamą atsakymą pažymėkite, apveddami reikalingą atsakymo varianto raidę. Jei tokio atsakymo varianto nėra, parašykite jį prie Atsakymo varianto „Kitas: _____“. Pasirinkti galima tik vieną atsakymo variantą. Sekite nuorodas prie visų klausimų!

**Mes užtikriname
Jūsų atsakymų
anonimiškumą.**

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Magistratūros studijų Karjeros edukologijos Programos magistrantė Giedrė Kulišovienė.

Dėkojame Jums už išsamius atsakymus į anketoje pateiktus klausimus!

1. Jūs esate:
a) moksleivė
b) moksleivis

1. Jūs mokotės (pabraukite):
9kl.   10kl.   11kl.   12kl.

2. Kur Jūs gimėte?
a) Lietuvoje
b) Latvijoje
c)

4. Kokia kalba kalbate šeimoje?
a) lietuvių
b) latvių
c) rusų
d)

5. Kaip suprantate sąvoką „karjera“?
a) žmogaus vaidmenų ir darbinių veiklų seka per visą jo gyvenimą.
b) kylančios užimamos pareigos.
c) kylantis užmokestis už darbą.
d) profesijos pasirinkimas.
e) nuolatinio darbo nuosekli seka.
f) kita (įrašykite)

6. Ar mokykloje dažnai kalbama apie karjeros planavimą?
a) dažnai
b) apydažniai
c) gana retai
d) niekada

7. Iš kur gavote informacijos apie būsimą profesiją?
a) iš dalyko mokytojo
b) iš klasės auklėtojo
c) iš mokyklos karjeros konsultanto
d) iš karjeros konsultanto dirbančio ne mokykloje
e) iš tėvų
f) iš draugų
g) internete
h) spaudoje
i) žiūrint televiziją
j) klausant radijo
k)

8. Iš kur gaunate informacijos apie profesijos įgyjimo galimybes?
a) skaitau papildomą literatūrą apie karjeros projektavimą
b) domiuosi darbo biržos informacija
c) lankausi karjeros centre
d) siekiu įgyti kuo daugiau žinių apie man reikšmingą veiklą
e) laisvalaikiu dirbu pagal pasirinktą specialybę
f) stengiuosi kuo geriau pažinti save ir savo poreikius
g) planuoju savo karjerą
h) kita

9. Su kuo galėtumėte pasikonsultuoti karjeros klausimais?
a) dalyko mokytoju
b) klasės auklėtoju
c) karjeros konsultantu mokykloje
d) karjeros konsultantu ne mokykloje
e) tėvais
f) draugais
g)

10. Ar būsimąją profesiją siejate su kuriuo nors mokomuoju dalyku?
a) taip
Kodėl.....
b) ne
Kodėl.....

11. Ar siejate būsimąją profesiją su popamokine veikla?
a) taip
Kodėl.....
b) ne
Kodėl.....

12. Kokios profesinės vertybės turėtų vyrauti, Jūsų nuomone, renkantis profesiją?
--

a) naudingumas žmonėms
b) galimybė užsiimti mėgstama veikla
c) galimybė išreikšti savo originalumą
d) sąlygos plėsti akiratį
e) geras uždarbis
f) draugų ir pažįstamų pripažinimas
g) galimybė tapti plačiai žinomam
h) galimybė sėkmingai vadovauti kitiems
i) užsitikrinti ateitį
j) darbas su žmonėmis

13. Ar jau esate dirbęs (usi)?
a) taip
b) ne

14. Jeigu taip, nurodykite kur ir kiek laiko ten dirbote?
.....

15. Jeigu ne, parašykite kodėl?
.....

16. Koks darbas labiausiai patiko (atsako tik tie, kurie dirbo)?
.....

17. Kur norėtumėte studijuoti baigę mokyklą? (parašykite aukštosios ar kitos mokyklos pavadinimą)
.....

Ačiū už nuoširdų dalyvavimą apklausoje.

Dārgāis respondent,

Lūdzam Jūs piedalīties aptaujā un aizpildīt anketu. Aptaujas mērķis – noskaidrot kā atšķirīga kultūras vide iespaido izvēlēto nākotnes karjeru.

Anketā ir atvērta un slēgta tipa jautājumi.
Atzīmējiet Jums visvairāk atbilstošu jautājumu.
Ja tādas atbildes nav, uzrakstiet pie atbildes „cits“ .....

Izvēlieties tikai vienu atbildi.
Sekojiet norādēm pie jautājumiem.

Aptauja ir anonīma.

Aptauju veic Šauļu Universitātes Maģistratūras studiju Karjeras edukoloģijas programmas maģistre Giedre Kuļišoviene.

Pateicamies Jums par piedalīšanos aptaujā!

1. Jūs esat:
a) skolniece
b) skolnieks

1. Jūs mācāties (paspītrojiet):
9.kl.   10.kl.   11.kl.   12.kl.

2. Kur Jūs esat dzimis (-usi)?
a) Lietuvā
b) Latvijā
c) .....

4. Kadā valodā Jūs runājat ģimene?
a) lietuviešu
b) latviešu
c) krievu
d) .....

5. Kā Jūs saptotat vārdu „karjera“?
a) cilvēka lomu un sasniegumu dzīves garumā.
b) virzīšanos uz augšu pa „ karjeras kāpnēm“.
c) pieaugušā atalgojums.
d) profesijas izvēle.
e) darbs vienā nozārē, specialitātē bez jaunumiem un perspektīvas.
f) cits (ierakstiet).....

6. Vai skolā bieži runājat par karjeras plānošanu?
a) bieži
b) diezgan bieži
c) reti

d) nekad

7. Kur saņēmt informāciju par nākošo profesiju?

- a) no priekšmeta skolotāja
- b) no klases audzinātāja
- c) no skolas karjeras konsultanta
- d) no karjeras konsultanta ārpus skolas
- e) no vecākiem
- f) no draugiem
- g) internetā
- h) presē
- i) televīzijā
- j) radio
- k) .....

8. Kur saņēmt informāciju par profesijas ieguves iespējām?

- a) lasu papildus literatūru par karjeras projektēšanu
- b) sekoju informācijai darba biržā
- c) apmeklēju karjeras centru
- d) cenšos iegūt pēc iespējas vairāk informācijas par mani interesējošu profesiju
- e) brīvlaikā strādāju izvēlētajā profesijā
- f) cenšos pēc iespējas labāk izzināt sevi un savas vajadzības
- g) plānoju savu karjeru
- h) cits .....

9. Ar ko varētu konsultēties karjeras jautājumos?

- a) ar priekšmeta skolotāju
- b) ar klases audzinātāju
- c) ar karjeras konsultantu skolā
- d) ar karjeras konsultantu ārpus skolas
- e) ar vecākiem
- f) ar draugiem
- g) .....

10. Vai nākošo profesiju saistāt ar kādu mācību priekšmetu?

- a) jā
Tāpēc ka.....
- b) nē
Tāpēc ka.....

11. Vai saistāt nākotnes profesiju ar nodarbībām pēc skolas?

- a) jā
Kāpēc.....
- b) nē
Kāpēc.....

12. Kādām vērtībām dodat priekšroku izvēloties profesiju?
a) lietderīgums cilvēkiem
b) iespēja nodarboties ar mīļāko darbu
c) iespēja izrādīt savu oriģinalitāti
d) iespējas attīstīt redzesloku
e) labs atalgojums
f) draugu un paziņu atzinums
g) iespēja kļūt populāram
h) iespēja veiksmīgi vadīt citus
i) iespēja nodrošināt nākotni
j) darbs ar cilvēkiem

13. Vai Jūs jau esat strādājis (-usi)?
a) jā
b) nē

14. Pie atbildes „jā” uz 13. jautājumu, norādiet kur un cik ilgi strādājāt?
.....
.....

15. Pie atbildes „nē” uz 13. jautājumu, uzrakstiet kāpēc?
.....
.....

16. Kāds darbs patika visvairāk (pie atbildes „jā” uz 13. jautājumu)?
.....
.....

17. Kur vēlaties studēt beidzot skolu? (uzrakstiet augstskolas vai citas mācību iestādes nosaukumu)
.....

Paldies par piedalīšanos aptaujā!

Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą Lietuvoje:

Lietuvoje užsieniečių mokinių ugdymas organizuojamas, vadovaujantis:

- LR įstatymais: „Dėl pabėgėlio statuso“ (1995 m. liepos 4 d. Nr. 1-1004, 2003 m. gegužės 1 d. redakcija), Švietimo įstatymu (2003), „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, priimtu 2004 m. balandžio 29 d. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2539), LR Pilietybės įstatymas, 2002

- LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymais: „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (2005-09-01 Nr. ISAK-1800); 2003 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr.57-2554).

- Kitais teisiniais dokumentais: „Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendraisiais ugdymo planais (2005-04-20 Nr. ISAK–663)“, „ 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 1617 „Dėl LR Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo“ ir konkrečiai - „Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodikos“ 3 priedas (LR Vyriausybės 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimo Nr. 1617 redakcija), „Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarka (patvirtinta LR Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 572)“, 1977 m. liepos 25 d. [ES] Tarybos direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB.

Lietuvoje užsieniečių mokinių ugdymas organizuojamas, vadovaujantis:

- LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Nr. ISAK-1800).

- Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendraisiais ugdymo planais (Patvirtinta LR Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 20 d. įsakymu Nr. ISAK–663).

- LR įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, priimtu 2004 m. balandžio 29 d. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2539).

- Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodika (įsigaliojo nuo 2004-01-01)7.
- LR Švietimo įstatymu (2003).
  - LR Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr.57-2554).
  - LR įstatymu „Dėl pabėgėlio statuso“ (1995 m. liepos 4 d. Nr. 1-1004, 2003 m. gegužės 1 d. redakcija).
  - Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarka (patvirtinta LR Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 572).
  - 1977 m. liepos 25 d. [ES] Tarybos direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB.

6.1 LIETUVOS RESPUBLIKOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ ĮSTATYMAS (1989)

1989 m. lapkričio 23 d. Nr. XI-3412 Vilnius

Lietuvos Respublikos 1997 m. gruodžio 23 d. įstatymu Nr. VIII-588 (Žin., 1997, Nr. 118-3046; 2000, Nr. 111-3569; 2001, Nr. 56-1985; 2002, Nr. 72-3015, Nr. 123-5533; 2003, Nr. 64-2882, 123-5573; 2004, Nr. 185-6836; 2005, Nr. 149-5421) įstatymo galiojimas pratęstas iki 2007 m. sausio 1 d.).

Lietuvoje gyvenančių įvairių tautybių žmonių nueitas istorinis kelias glaudžiai susijęs su lietuvių tautos likimu ir sąlygoja bendrų tikslų tapatumą.

Lietuvos Respublika visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises bei laisves, pripažįsta tautinį identiškumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.

Visų tautybių Respublikos gyventojai privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, saugoti jos valstybinį suverenitetą ir teritorinį vientisumą, prisidėti prie nepriklausomos, demokratinės Lietuvos valstybės kūrimo, gerbti valstybinę kalbą, kultūrą, tradicijas ir papročius.

1 straipsnis. Lietuvos Respublika, vadovaudamasi tautų lygybės ir humanizmo principais, visoms jos teritorijoje gyvenančioms tautinėms mažumoms garantuoja laisvą vystymąsi, reikia pagarbą kiekvienai tautybei ir kalbai.

Bet kokia diskriminacija rasės, tautybės, kalbos ar kitais su žmogaus tautybe susijusiais motyvais yra draudžiama ir baudžiama Lietuvos Respublikos įstatymų numatyta tvarka.

2 straipsnis. Lietuvos Respublikos 1991 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. I-1007 (nuo 1991 m. vasario 1 d.) (Žin., 1991, Nr. 4-117) redakcija

Valstybė vienodai gina visų tautybių Lietuvos Respublikos piliečius.

Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tautinių mažumų interesus, įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka garantuoja: teisę į valstybės paramą ugdyti tautinę kultūrą ir švietimą; teisę mokytis gimtąja kalba, sudarant sąlygas turėti ikimokyklinės įstaigas, pamokas ir bendrojo lavinimo mokyklas, taip pat grupes, fakultetus ir filialus aukštosiose mokyklose, rengiančiose auklėtojus, mokytojus bei kitus

tautinių bendrijų poreikiams tenkinti reikalingus specialistus; teisę į spaudą ir informaciją gimtąja kalba; teisę išpažinti bet kurią religiją ar neišpažinti jokios, atlikinėti gimtąja kalba religines apeigas bei nacionalinius ritualus; teisę jungtis į tautines kultūros organizacijas; teisę į kultūrinius ryšius su tautiečiais už Respublikos ribų; teisę būti atstovaujamiems visų pakopų valstybinės valdžios organuose, remiantis visuotinių, lygių ir tiesioginių rinkimų principais; teisę visų tautybių Lietuvos Respublikos piliečiams eiti bet kurias pareigas valstybinės valdžios ir valdymo organuose, įmonėse, įstaigose bei organizacijose.

3 straipsnis. Priklausomai nuo poreikių ir galimybių Lietuvos aukštosios ir specialiosios vidurinės mokyklos pagal sutartis su valstybinėmis ar visuomeninėmis organizacijomis rengia specialistus tautinėms kultūrinėms reikmėms tenkinti. Prireikus Respublikos piliečiai gali būti siunčiami mokytis į kitas valstybes. 4 straipsnis. Lietuvos Respublikos 1991 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. I-1007 nuo 1991 m. vasario 1 d.) (Žin., 1991, Nr. 4-117) redakcija

Administracinių teritorinių vienetų, kuriuose kompaktiškai gyvena kuri nors tautinė mažuma, vietos įstaigose ir organizacijose greta valstybinės kalbos vartojama tos tautos mažumos (vietinė) kalba.

5 straipsnis. Lietuvos Respublikos 1991 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. I-1007 (nuo 1991 m. vasario 1 d.) (Žin., 1991, Nr. 4-117) redakcija

4 straipsnyje minimuose administraciniuose teritoriniuose vienetuose informaciniai užrašai greta lietuvių kalbos gali būti ir tautinės mažumos (vietinė) kalba.

6 straipsnis. Tautinėms mažumoms ir Lietuvai reikšmingi tautinės istorijos ir kultūros paminklai yra Respublikos kultūros dalis ir saugomi valstybės.

7 straipsnis. Lietuvos Respublikos 1991 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. I-1007 (nuo 1991 m. vasario 1 d.) (Žin., 1991, Nr. 4-117) redakcija

Tautinių mažumų visuomeninės ir kultūros organizacijos savo lėšomis gali steigti kultūros ir švietimo įstaigas. Valstybė remia organizacijas bei įstaigas, skirtas piliečių kultūros ir švietimo poreikiams tenkinti.

8 straipsnis. Kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, gaudamas pasą, laisvai pasirenka savo tautybę pagal tėvų ar vieno iš jų tautybę.

Niekas negali būti verčiamas įrodinėti savo tautybės.

Versti atsisakyti tautybės draudžiama.

9 straipsnis. Lietuvos Respublikos 1991 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. I-1007 (nuo 1991 m. vasario 1 d.) (Žin., 1991, Nr. 4-117) redakcija

Tautinių mažumų visuomeninės ir kultūros organizacijos steigiamos, veikia ir savo veiklą nutraukia įstatymų nustatyta tvarka.

10 straipsnis. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir vietinių Liaudies deputatų tarybų sprendimais prie jų gali būti sudaromos visuomeninės tautinių mažumų komisijos. Komisijų sudėtis suderinama su tautinių mažumų visuomeninėmis organizacijomis. Šių komisijų kompetenciją nustato jas sudarę organai.

Prie Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos sudarytas Tautybių komitetas, kuris sprendžia tautinių mažumų kultūrinius ir socialinius poreikius.

5 PRIEDAS

Rygos lietuvių vidurinės mokyklos pradžia 1991 metai. 1995m. Liepos 4d. Rygos Dūmos nutarimu Nr. 1940, pr. Nr. 50 mokyklai suteiktas lietuvių pagrindinės mokyklos statusas, mokyklos direktorė Aldona Treija. 2000m. rugsėjo 1d. suteiktas vidurinės mokyklos statusas. 2001 m. Rugsėjo 1 d. Rygos miesto švietimo valdyba ir miesto Dūma įteikia mokyklos raktus adresu Prūšu 42a, LV-1057.

Mokykloje mokoma latvių, lietuvių, rusų, anglų, vokiečių kalbų. Mokiniai sėkmingai dalyvauja Rygos miesto mokyklų konkursuose, projektuose, olimpiadose. Kiekvienais metais mokiniai dalyvauja lietuvių kalbos olimpiadose Vilniaus mieste.

Mokykloje gražios meno saviveiklos ir kitos popamokinės veiklos tradicijos. Mokiniai lanko meninės bei sportinės krypties būrelius: šokių, dramos, vaizduojamojo meno, LEGO, ansamblius, chorus, krepšinio, tinklinio treniruotes. Nuo 2009m. rugsėjo 1d. pradės veikti nauji būreliai, nes bus atidarytas naujas pastatas skirtas tik užklasinei veiklai.

6 PRIEDAS**Rygos lietuvių vidurinės mokyklos mokinių, įstojusių į Lietuvos aukštąsias mokyklas, sąrašas**

Istojimo metai	Mokyklos pavadinimas	Vardas, pavardė	Studentų skaičius
2003	Vilniaus Universitetas, Informatikos fakultetas	Aleksas Pielikis; Mindaugas Pielikis	2
2003	Vilniaus Universitetas, Tartautinių santykių institutas	Tomas Veidmanas	1
2003	Vilniaus Universitetas, Istorijos fakultetas	Olga Raškovska	1
2006	Kauno Vytauto Didžiojo Universitetas, Filologijos fakultetas	Giedrius Budnikas	1
2006	Vilniaus Universitetas, Tartautinių santykių institutas	Vitalis Veidmanis	1
2006	Vilniaus Universitetas	Ieva Rudzytė	1
2006	Vilniaus Universitetas, Ekonomikos fakultetas	Oksana Žugan	1
2006	Vilniaus Universitetas, Orientalistikos centras	Renata Moiseičuka	1
2008	Vilniaus Universitetas, Komunikacijos fakultetas	Justina Nagle	1

7 PRIEDAS

**Rygos lietuvių vidurinės mokyklos savaitinių istorijos, etnokultūros, geografijos pamokų
skaičius**

Klasė	Istorija	Etnokultūra	Geografija
8	1		
9	1		
10	1	1	1
11	1	1	1
12	1		